

Devrimci Ethos'un Bir Uğrağı Olarak Şehitlik: Devrimci Yol Dergisinde Ölümler İlanları ve Anmalar

İnan Özdemir Taşdan

Özet

Bu çalışmada Claude Chabrol'un **Seremoni** (*La Cérémonie*) filmi cinsiyet, toplumsal sınıf ve şiddet bağlamında analiz edilmektedir. Cinayetin sinematik temsili ve lezbiyenlikle kadınların işledikleri cinayetler arasındaki bağlantıyı incelemek için psikanalitik bir perspektif kullanılmıştır. Ayrıca, cinayetin toplumsal ve kültürel bağlamını analiz etmek için Marksist eleştiriden faydalanılmıştır. Bu yazıda filmin cinayetin sebebi olarak lezbiyen arzuya ya da sınıf çatışmasına işaret etmediği ve "öldürücü lezbiyen", baştan çıkarıcı ve tehlikeli **femme fatale** klişelerine dendiği ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: lezbiyenlik, **femme fatale**, **Seremoni**, Marksist eleştiri, psikanaliz

Martyrization as a Moment of Revolutionist Ethos: Death Announcements and Remembrances in Devrimci Yol Journal

Abstract

This study analyses **The Ceremony** (*La Cérémonie*) directed by Claude Chabrol with a particular focus into the linkages between sex, social class and violence. The psychoanalytic perspective is used in order to examine the cinematic representation of the murder and the suggested links between lesbianism and women's violent crime. The study also benefits from Marxist criticism in order to analyse the cultural and social context of the murder. It concludes that the film does not indicate lesbian desire or class struggle as a source of the murder in a conventional manner but it rather challenges the stereotypes of "the murderous lesbian" and the seductive and dangerous **femme fatale**.

Keywords: lesbianism, **femme fatale**, **La Cérémonie**, Marxist criticism, psychoanalysis

Devrimci Ethos'un Bir Uğrağı Olarak Şehitlik: Devrimci Yol Dergisinde Ölüm İlanları ve Anmalar

Sol hareketlerin Türkiye'de büyük bir kitlesellik ve etkinlik kazandıkları 1970'lerin ikinci yarısında geliştirdikleri retorikte, devrimci ethos'u retoriksel olarak nasıl inşa ettikleri bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Dięer bir deyişle bu çalışmada sol hareketlerin "devrimci kimdir?", "nasıl biridir?", "ne için mücadele eder", "mücadelesinin haklılığı nereden kaynaklanmaktadır" sorularına verdikleri yanıtın peşine dūřulmektedir. Çalışma, belirtilen sorulara üç temel sınırlandırma dâhilinde yanıtlar bulmayı amaçlamaktadır:

İlk sınırlandırma incelenecek hareketin seçimiyle ilgilidir. Çalışma Türkiye'de '70'li yıllarda etkin olan tüm sol hareketlere değil, dönemin en kitlesel ve yaygın hareketi olan Devrimci Yol üzerine odaklanmıştır. İkinci sınırlandırma devrimci ethos'un oluşumuna aracılık eden tüm öğe veya konulara (örneğin düzen eleştirisi, düzenin haksızlıkları karşısında daha adil bir dünya ve hayat kurma amacı, bu amacın etiği, bu amaç etrafında kurulan dayanışma örüntüleri gibi) değil çoğu durumda bunları da kesen bir uğrağa, Şehitlik meselesine odaklanmakla ilgilidir. Karşı çıktıkları ve alaşağı etmeyi hedefledikleri sistemle savaşmayı öngören devrimci hareketler için, bu savaşın bedelleri etrafında geliştirilen sözler önemli bir retoriksel malzeme olarak karşımıza çıkmaktadır. Hareket silahlı bir mücadeleyi öngördüğünde ve üstelik ister silahlı ister silahsız olsun dönemin mücadele pratiği içinde ölüm sürekli karşılaşılan bir olgu olduğunda, Şehitlik meselesi devrimci ethos'u anlamak üzere önemli bir uğrak olmaktadır.

•••

1 Bu makale yazarın 2012 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim dalında tamamladığı doktora tezinden üretilmiştir.

Çalışmanın barındırdığı üçüncü temel sınırlılık, ele aldığı hareket olan Devrimci Yol'un retoriğini anlamak üzere hareketin kendi adını taşıyan dergisine odaklanmak ile ilgilidir. Bir hareketin retoriği, hareket üyelerinin halkla girdikleri yüz yüze iletişimde kullandıkları dil-den, hareketin eylemlerine –mitingleri, yürüyüşleri, kültürel etkinlikleri, girdiği çatışmalar ve benzeri- üye, taraftar ve/ya sempatanlarının gündelik pratiklerinden hareketin ürettiği her türlü kitle iletişim ürününe –sürelî yayımlar, bildirimler, bildirgeler, afiş ve posterler, radyo-televizyon programları, duyuru ve ilanlar...- kadar çok geniş bir alanda kendisini gösterir (Stewart vd., 2001). Ancak hareket retoriğini anlamak üzere yöneleceğimiz bu geniş malzeme yelpazesinde sürelî yayımların özel bir yeri olduğu görülmektedir:

Türkiye'de '70'li yıllarda etkinlik gösteren hemen her sosyalist hareket kendi dergi ve/ya gazetesini çıkarmıştır. Bu yayımlar kimi durumda Devrimci Yol örneğinde olduğu gibi hareket ile aynı adı taşımış, politik hareketler çıkardıkları yayımla özdeşleştirilmiştir.² Bu dönemde Türkiye'de sosyalist yayımlar kendi tarihlerinin en yüksek

•••

2 Örneğin, 1970-1971 silahlı mücadele örgütlerinden Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu'nun (THKO) devamı niteliğindeki bir grup 1976 yılında Halkın Kurtuluşu dergisini yayınlamaya başlamış, bu çevre 1978 yılında Türkiye Devrimci Komünist Partisi İnşa Örgütü (TDKP-İÖ) adını alsa da çıkardıkları dergi olan Halkın Kurtuluşu ile anılmaya devam etmiştir. Benzer bir durum 1970'lerin ikinci yarısında etkili olan Kurtuluş hareketi için de geçerlidir. Hareket kendi adını taşıyan Kurtuluş Sosyalist Dergi'yi (KSD) ve 1978 yılı itibarıyla de Kurtuluş gazetesini çıkarmış, 1978 yılında Türkiye ve Kuzey Kürdistan Kurtuluş Örgütü adını almakla birlikte Kurtuluş sözcüğü hareket çevresini tanımlamada etkili olmaya devam etmiştir (Aydınoglu, 350-386).

baskı sayılarına ulaşmış, dönemin çok satan sosyalist yayınları için ortalama 20 bin ila 100 bin gibi baskı sayılarından bahsedilir olmuştur (Çubukçu, 2007: 729; Pekdemir, 2007: 743; Yazıcı, 2013: 214).³ Hareketlerin bir anlamda alâmetifarıkası haline gelen bu yayınlar kolektif bir “ajitatör”, “propagandacı” ve “örgütleyici” işlevini görmüş (Çubukçu, 2007: 729); hareketlerin teorik-politik duruşlarını, güncel siyasi gelişmeler karşısındaki tavırlarını ve eylemlerini yalnızca kadrolarına duyurmakla kalmayıp, hareket retorığının kitlelere seslenme (STMA, 1987: 2235-2237) ve onları öngördükleri devrimci mücadeleye davet etme kanalı da olmuştur. Sıralanan nitelikleriyle bu yayınlar sosyalist hareketlerin retoriklerini anlamının önemli mecraları haline gelmişlerdir.

Çalışmada öncelikle ethos kavramı ve bu kavramın politik hareketler için önemine yer verilecek, ardından şehitlik kavramı ile ethos arasındaki ilişki tartışılacaktır. Daha sonra kısaca Devrimci Yol hareketi ve dergisi ele alınacak ve son olarak da Devrimci Yol dergisinde yer alan metinlerin incelenmesi aracılığıyla ölüm ve şehitlik meselesinin devrimci ethos’un inşasındaki konumu incelenecektir.

Retorun Karakterini ve Ortak “Biz”i Kuran Bir Tutkal Olarak Ethos

Aristo (2004) retorığı ikna etmenin uygun araçlarının bulunması sanatı olarak tanımlamış ve geliştirdiği retorik teorisinde retorun⁴

3 Dönemin günlük ulusal siyasi gazeteleri içerisinde günde 30 binden fazla satabilen gazete sayısının 10’u geçmediği (Aldoğan, 1979: 4) göz önüne alınırsa, sol yayınlar için dile getirilen baskı sayıları (abartılı olma ihtimaline rağmen) oldukça yüksektir.

4 Eski Yunanca rhetorike tekhnē terimi ya da Latince oratio terimi Türkçe’de konuşma sanatı, söz sanatı, söz söyleme sanatı, ikna etme sanatı, etkili söz söyleme sanatı, söylevcinin sanatı ya da belagat, söylev, hitabet, hatiplik, aytaçlık, söz bilimi, uzanlatım gibi terimlerle karşılanmıştır. Rhetor ya da orator terimi ise söylevci, hatip, söz sanatı ustası, konuşmacı, söylevci, aytaç ya da kısaca retor, retorikçi olarak Türkçe’ye çevrilmiştir (Dürüşken, 2001:3). Terimlerin Türkçeleştirilmesi konusunda bir birlik bulunmadığından bu çalışmada “retorik” ve “retor” sözcüklerinin kullanılması yeğlenmiştir.

karakterinin sözel inşasını temel ikna stratejileri arasında saymıştır.⁵ Yunanca “ahlak, karakter, doğa, durum, adap, töre, huy, adet” anlamalarına gelen ethos ile tanımlanan ikna türü, retorun dinleyicisini kendi karakterinin özelliklerine atıflar yaparak ikna etme çabasıdır (1377b, 20-30 ve 1978a, 1-30).⁶ Aristo ethos’un “Özellikle politik söylevcilikte, ama aynı zamanda davalarda da, kendi karakterinin doğru olarak görünmesi ve dinleyicilerine karşı dürüst duygular taşıdığına düşünülmesi”ni sağlayarak “bir hatibin yapacağı etkiye çok şey” katacağını belirtmiş ve retorun ethos’unun sağduyusuna, ahlaki karakterine veya iyi niyetine vurgu yapılarak başarılacağını ileri sürmüştür (1377b, 20-30).

•••

- 5 Aristo kanıtlar, yasalar, tanıklıklar gibi retordan bağımsız bir biçimde var olan ikna etme yolları ile retoriğe özgü ikna yollarını birbirinden ayırmıştır. Düşünüre göre temel retorik ikna türleri; a) konuşmada retorun karakterine gönderme yaparak ikna etmek anlamına gelen ethos, b) dinleyicilerin duygularına seslenmek suretiyle ikna etmeye işaret eden pathos ve c) mantıklı önermeler sürerek ikna etme tekniği olan logos’tan oluşmaktadır.
- 6 Konuşmacının ikna ediciliğini onun karakteri ile ilişkilendirmek Aristo’dan önceki Antik Yunan düşünürleri ve retorik hocaları tarafından da dillendirilmiş ve retorik eğitiminin önemli bir parçası olarak kabul edilmiştir. Örneğin özellikle adli retorik konusundaki ustalığı ile dikkat çeken ve daha sonra Atina retorlar kanonu içerisinde sayılacak olan Lysias (MÖ 459-380) ethopoiea –karakterin konuşma araçlarıyla betimlenmesi- teknikleri üzerinde yoğunlaşmış ve müşterileri için hazırladığı konuşmalarda “ikna araçlarını karakterden oluşturması” ile ünlenmiştir (Baumlin, 2001: 267, Kennedy, 2001: 97). Lysias hayatındaki çeşitli durumlara veya ebeveynliğine göndermeler yaparak kimi zaman ise geçmiş eylem ve niyetlerini betimleyerek müşterilerinin karakterinin güvenilir görünmesine çalışmış, bu tür olanakları olmadığı durumlarda ise hazırladığı konuşmalara müşterilerinin ahlaklı görünmesini sağlayacak bir hava vermiştir (Baumlin, 2001: 267, Theodorakopoulos, 2004: 22). Lysias gibi Sofistleri verdikleri retorik eğitimin sınırlılığı, şablonlara dayanması ve ahlaki olarak etik olmaması nedeniyle eleştiren ve alternatif bir retorik okulu açan İsokrates (MÖ 436-338) de retorun karakterinin dinleyicilerin etkilenmesi için önemli bir unsur olduğunu savunmuştur. Ancak Sofistlerden farklı olarak, retorun sözleriyle ahlaklıymış gibi görünmek yerine “ilişkilerinde ölçülü ve saygılı, zevklerini kontrol altına alabilen, devletine sağlam öğütler verebilen” bir kişi olarak (Dürüşken, 2001: 22) yaşamında ahlaklı ve güvenilir olması gerektiğini bunun yolunun ise Yunan retorik kültürü içerisinde hayat boyu eğitim almak olduğunu savunmuştur.

Aristo'ya göre konuşmacının ahlaki karakteri, daha önceki hayatı veya dinleyicilerle olan tanışıklığından bağımsız olarak konuşmanın kendisi aracılığıyla kurulmalıdır. Diğer bir deyişle Aristo, hatibin gerçek karakteri yerine, karakterini sözleri aracılığıyla kurabilmesinin araçlarını tartışmıştır. Düşünüre göre aksi takdirde konuşmacının otoritesi bir tanığınki ile benzer olacaktır ve böylece üretilmiş deği -"retorik sanatına ait"- değil de kullanılmış bir Şey haline gelecektir (1355b, 35). Ethos'u söz aracılığıyla üretilen bir Şey olarak gören Aristo'ya göre konuşmacı ethos'unu dinleyicisinin politik etiğine uygun olarak Őekillendirmelidir. Aristo, ethos sözcüğünün kent, buluşma yeri ve topluluk ile ilişkisini ne çıkararak, retorun karakterinin içinde yer aldığı topluluktan ve bu topluluğun değerlerinden ayrı dşnlemeyeceğini vurgulamıştır (Baumlin, 2001: 267).

Ethos konusunda XX. yüzyılda ortaya çıkan eleştirel görüşler kavramın işaret ettiğinin bir ikna stratejisi değil, anlam ve birlik inşa etme yolları olduğunu vurgulamıştır. Ethos kavramı toplumsal hareket çalışmalarında, Aristo'nun teorisinde olduğu Şekliyle yalnızca retorun kişiliğine ilişkin bir sözel inşa olarak değil, aynı zamanda grup birliğinin sağlanması, ortak kimlikler oluşturulmasının ve genel olarak her türlü "biz" in sembolik olarak kurulmasının bir aracı olarak grlmektedir (Baumlin, 2001: 275). Kavramın ayrıca konuşmacının kendisini dinleyenlerine açmasının, kendini ve dünyasını diğerlerinin önünde sergilemesinin, benliği ile diğerleri arasında eşit bir ilişki kurmasının aracı olarak da kullanılabilceği unutulmamalıdır. Ethos ortak anlamlar üretmenin ve yaşamı birlikte dönüştürmenin yolu olan retoriksel süreçlere davet etmenin ve bu davete cevap vermenin temel koşullarından biridir.

Politik hareketler, özellikle de devrim gibi köklü bir dönüşümü hedefleyen hareketler, düzenle girdikleri çatışmada kendi haklılıklarını kurmanın, düşman olarak işaretledikleri sistem ve gruplar karşısında olumlu bir özbenlik imgesi yaratmanın; ye, taraftar ve sempati-zanları arasında bir bizlik duygusu oluşturmanın ve devrimle gerçekleştirmeyi amaçladıkları hayatın önekleri olacak rol modelleri inşa etmenin retoriksel yolunu bulmak zorundadırlar. Bu nedenle ister Aristocu anlamda konuşmacının karakterinin retoriksel inşasına işaret

etsin, ister eleştirel retorik çalışmalarının vurguladığı şekliyle retor ile dinleyici arasında özdeşlik kurmanın ve “biz”i oluşturma aracı olsun (Baumlin, 2001) ethos’un retoriksel inşası, politik hareketlerin varlığını sürdürmelerinin ve mücadeleye çağırdıkları kitlelere ulaşmalarının temel unsurlarından birini oluşturmakta ve “hareket retorliğini anlamının araçlarından biri” (Hahn ve Gonchar, 1972) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ölümün Retoriksel İnşası Olarak Şehitlik Kavramı ve Devrimci Ethos

Birçok kültürde var olan şehitlik kavramı⁷ köken itibariyle dini bir içeriğe sahip olmakla birlikte zamanla bu boyutunu aşmış ve seküler bir şehitlik anlayışından da bahsedilir olmuştur.⁸ Kavram her iki

7 Latin dillerinde “şehit” anlamına gelen “martyr” sözcüğü Yunanca kökenlidir ve etimolojik olarak “şahitlik yapmak, tanıklık etmek” anlamına gelmektedir (Online Etymology Dictionary). William H. C. Frend (1967) “şehitliği” (martyrdom) Yahudilik ile başlayan ve Hıristiyanlıkta da devam eden “kutsal yasalara tanıklık etmenin” bir türü olarak tasvir etmiştir. Roma İmparatorluğunun Hıristiyanlara verdiği cezalara karşı kendi “inancına şahitlik eden, onu ilan eden” kişiler için kullanılan “martyr” sözcüğü şahitlerin öldürülmesi ile (ki İsa Peygamber bu anlamda ilk şehit kabul edilmiştir) zamanla “inancı yolunda ölmek” anlamına gelmeye başlamıştır (Frend, 1967). İslam dininde de kavram “martyrdom” da olduğu gibi “şahitlik yapmak” anlamına gelen “şehitlik” ile karşılanmıştır. “Kur’an-ı Kerim ve Hadislerde Şehit Kavramı”nı ele alan M. Fatih Kesler’in belirttiği şekliyle “şahadette bulundu (şahitlik / tanıklık yaptı), hazır oldu, huzurda bulundu, gördü, bildiğini açıkladı” anlamlarına gelen şehit “can verdiği anda yanında meleklerin hazır bulunduğu, Cennet’e gireceği hususunda hem yüce Allâh’ın, hem meleklerin hem de kanunun aktığı toprağın şahitlik yapacağı kişi demektir. Cenâb-ı Hakk’ın isimlerinden birisi olan şehit, ayrıca şu anlamlara da gelmektedir: Ölmeyen, aksine Rabb’inin katında diri olan ve O’nun ikram ettiği nimetleri gören, kıyamet günü inkârcıların aleyhine Peygamber (a.s.) ile birlikte şahitlik yapan kişi.” (2004: 96, 97)

8 Şehitlik kavramının din, kültür, coğrafya ve dönem gözetmeksizin yaygın bir kavram olduğu ve ana hatları ile ortak bir anlama işaret ettiği çeşitli akademik metinler aracılığıyla görülebilmektedir. Örneğin Yahudilik ve Kabala inancında, Hıristiyan geleneğinde, erken dönem Müslümanlıkta, Brahman Hindularında, Roma İmparatorluğu döneminde ve ortaçağ Anglo-Sakson geleneğinde şehitlik kavramını ve bu kavram etrafındaki tartışma ve pratikleri inceleyen metinlerin yer aldığı bir derleme için bakınız: Margaret Cormack, (Edt.) *Sacrificing the Self: Perspectives on Martyrdom and Religion*, Ozord University Press, New York, 2002.

durumda da genellikle belirli bir inanç uğruna veya yaşanılan bir haksızlık ve zulme karşı mücadele verirken gerçekte ölümlere işaret etmektedir. Bu ölümlere toplumsal olarak çeşitli anlamlar yüklenmektedir –şehitliğin soylu ve kahramanca bir ölüm türü olduğu- ve şehitlerin çeşitli yollarla mükâfatlandırılacakları –genellikle öte dünya nimetleri ve ölümsüzlük ile- kabul edilmektedir. Çoğu durumda şehit olanlar ölümü göze alan hatta ölmeye hevesli kişiler olmakta, kimi durumlarda ise şehitlikleri kendilerini öldürmeleri ile gerçekteşmektedir. Farklı geleneklerdeki şehitlik anlayışlarında karşılaşılan bir diğer ortaklık, şehitlerin başkalarının yararına kendilerini feda ettikleri inancıdır (Droge ve Tabor, 1992: 75 akt. Cormack, 2002: xii).

Şehitlere atfedilen yukarıdaki özelliklere rağmen, şehitlik kavramının işaret ettiği biçimde ölen herkes şehit mertebesinde sayılmaktadır.⁹ Marisol Lopez-Menendez şehitliğin, ölme biçimine ilişkin biyografik bir bilgiden çok, olaylara dair bir anlatı ürünü olduğunu dile getirirken bu noktaya işaret etmektedir. Lopez-Menendez'e göre şehitlik inananlar arasında yaygınlaşacak ve toplumsal olarak anlamlı pratikleri doğuracak olan bir anlatının ürünüdür. Bu anlatı yaratılırken gerçekte ölümü anlamlı kılmak üzere gizlenmekte veya vurgulanmaktadır. Böylece bir anlatının diğerlerine karşı kabul ettirilmesi, gerçekteğin istenilen öyküye uymayan bölümlerinin inkârını da bera-

•••

9 Bu durumun örneklerinden biri olarak İslam'daki şehitlik kavramının değişimine bakılabilir. Kesler bu dönüşümü ve farklı görüşleri şöyle özetlemiştir: "Asıl itibariyle şehit, Allâh yolunda öldürüldür. Ancak daha sonra Peygamber (a.s.) bazı durumlar ve hastalıklar sonucu vefat edenleri de buna dâhil etmiştir. Dolayısıyla dinini, ailesini, malını ve canını korurken öldürülen, vebadan ve başka bazı özel nedenler sonucu ölenler de şehit olarak kabul edilmişlerdir. Bu husustaki diğer nebevî mesajlardan hareket eden İslâm bilginleri şehidin kimliği hususunda şöyle bir tanım da yapmışlardır (Kesler, 2004: 97): "Şehit: Savaş esnasında düşmanlar tarafından öldürülen yahut asiler, yol kesen eşkıya eliyle öldürülen yahut gece ya da gündüz evine giren hırsızların ağır bir cisim veya kesici bir alet kullanarak öldürdüğü kimsedir." Şehit, yapılan niyet doğrultusunda bazı kısımlara ayrılmaktadır. Ancak biz bunlar arasında "Ahiret ve Dünya Şehidi" ismi altında yapılan şu tanımın Kur'ân'da işaret edilen ile örtüştüğü kanaatindeyiz: "Şehit, kâfirlerle yapılan savaştan kaçmayarak ve dünya nimetlerini gözetmeyerek sadece Allâh'ın isminin yüceltilmesi ve kâfirlerin alıkonulması için savaşan ve öldürülen kişidir."

berinde getirmekte, toplumsal inkâr ve hatırlama şehitlik anlatılarının oluşturulmasında hayati bir rol oynamaktadır (2009: 62). Hatırlama ve inkâr mekanizmaları cenaze törenleri, anma etkinlikleri gibi ritüeller aracılığıyla tekrarlanmakta ve anlatıyı her defasında yeniden kurmaktadır.

Anlatının kurulması ve çeşitli ritüeller aracılığıyla aktarılması şehidin davasını temsil etmeyi kabul edecek bir grubun varlığına işaret eder. Anlatı ile onu benimseyen grup arasındaki diyalektik ilişki birbirini karşılıklı olarak inşa etme ve pekiştirme yoluyla işlemektedir: Şehitler anlatılar aracılığıyla varlık kazanırken, gruplar da rol modelleri olarak atadıkları şehitler vasıtasıyla kendi kimliklerini ve haklıklarını kurmakta, temsillerini oluşturmakta ve yaygınlaştırmaktadırlar (Lopez-Menendez,2009: 61).¹⁰ Bu nedenle şehitlik anlatılarının incelenmesi her şeyden önce insan ölümlerinin toplumsal eylem açısından anlamlı kılınma -ölümden bir sosyal anlam inşa etme ve eylemin de anlamlı ölüm etrafında örgütlemesi- biçimlerinin (bir diğer deyişle hatırlama ve inkâr etme biçimlerinin) incelenmesi olmaktadır. Anlatıların kuruluş biçimi aynı zamanda şehitliğin, toplumsal bağları kurma, pekiştirme, bir ethos inşa etme, üyeleri birbirine bağlama ve toplumsal hareket örgütlerinin zulümle karşılaştığı kritik dönemlerle başa çıkma yollarına nasıl katkı yaptığını da gösterme potansiyeli taşı-

•••

10 Şehitlik anlatılarının grup kimliği oluşumundaki rolü çeşitli incelemelere konu olmuştur. Örneğin Daniel Boyarin şehitliği Hristiyanlık ile Yahudilik arasındaki mücadelenin bir ürünü olarak görmüş ve bu iki dinin birbiriyle savaşırken şehitliği hem birbirlerine hem de Roma İmparatorluğundaki diğer dini ve toplumsal gruplara karşı kendi grup kimliklerini güçlendirmek amacıyla kullandıklarını vurgulamıştır (1999: 93 vd.). Syed Akbar Hyder (2006) ve Kamran Scot Aghaie'nin derlemesindeki metinler (2005) ise Kerbelâ Şehitleri etrafında örülen ritüelleri bu ritüellerin Şi kimliği ve kadınlık rollerinin oluşumundaki yerini merkeze alarak incelemiştir. Felice Lifshitz (2002) Hristiyan gelenekteki birçok şehitlik anlatısının kadınlar tarafından oluşturulduğunu ve bu anlatıların kadınların yaşamlarını ve kimliklerini anlamlandırma biçimlerine işaret ettiğini ileri sürmüştür. Michael Jensen ise grup kimliğinin oluşumu yerine Hristiyan bireylerin kendi kimliklerini kurarken şehitlik kavramıyla girdikleri ilişkiyi ele almıştır (2010).

maktadır (Lopez-Menendez, 2009: 62).¹¹ Türkiye’de 1970’lerin ikinci yarısında kendi tarihindeki en büyük kitleselliğe ulaşan sol hareketlerin retoriği bu potansiyelin ortaya çıktığı zengin bir kaynak sunmaktadır.

1970’lerde Türkiye ulusal ekonomik bunalım, derinleşen sınıf çelişkileri, gittikçe yoğunlaşan ve ülkeyi kimi durumlarda uzunca bir süre hükümete bırakarak parlamentaryer kriz ve bu krize gündelik hayatta eşlik eden, kendisini sokak çatışmaları, suikastlar hatta katliam girişimleri ile gösteren yaygın bir toplumsal şiddet ile çalkalanmıştır (Boratav, 1983, 1998; Keyder, 2006; Ataay, 2007). Bu şiddetin önemli bir bölümünü sol hareketler ile MHP güdümündeki ülkücüler, diğer sağ-muhafazakâr hareketler ve devletin güvenlik güçleri arasındaki çatışmalar oluşturmuş, çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir.¹² Bu durum

•••

11 Toplumsal hareketlerin şehitlik anlatılarını kurma ve mücadele sürecinde işleme biçimleri akademik olarak ele alınan çalışma konularından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda birkaç örnek verilebilir: Marisol Lopez-Menendez (2009) Meksika devriminde Katolik partizanlar ile devlet arasındaki mücadelede ortaya çıkan dini bir figür olan Holy Jester hakkındaki şehitlik anlatısının zaman içerisindeki dönüşümünü Meksika’nın XX. yüzyıldaki sosyo-politik gelişimi aracılığıyla okumaya çalışmıştır. Marie Lecomte-Tilouine (2006) ise Nepal’de Maoocu bir hareket olan Nepal Halk Ordusu örgütünün şehitlik anlatıları aracılığıyla mücadelesini haklılaştırma, hareket kimliğini kurma ve yeni üyeler toplama çabasını devrimci şiirlerin analizi yoluyla incelemiştir. Michael Smith (2003), Stalin’in, Ekim Devrimi öncesinden ölümüne dek politik mücadelesinde kurduğu şehitlik anlatılarının dönüşümünü ve Bolşeviklerin Çarlık ile mücadelelerinde şehitliği bir direniş noktası olarak kurma biçimlerini ele almıştır. Erika Doss, ABD’de 1960’larda etkili bir siyah hareketi olan Black Panthers’in kullandığı görsel imgelerde şehitliğin siyah erilliği yeniden üretme şekillerini irdelemiştir (1999). Sin-Kiong Wong (2001), 1900’lerin başında Çin’deki Amerika karşıtı hareketinde intihar eylemlerinin ve şehitliğin yerini ele almıştır. Yakın tarihli çok sayıda çalışma ise İşlami terör ile İşrail-Filistin savaşında şehitlik anlayışının konumunu sorgulamaktadırlar. Birkaç örnek için bakınız: Linda M. Pitcher (1998); Roünne L. Euben, (2002); Gray, (2003); Whitehead ve Abufarha, (2008); M. Abdel-Khalek (2010).

12 1974-1980 dönemindeki toplumsal şiddet ortamında “2109 sol görüşlü 1286 sağ görüşlü, 281 güvenlik görevlisi, 94 çocuk 268 diğer siyasi görüşlü ve 1350 siyasi görüşü olmayan veya belirlenemeyen kişi olmak üzere, toplam 5388 kişi”, “siyasi nedenlerle” öldürülmüştür (Mater, 1989: 569)

sol hareketlerin retoriğinde ölüme ve şehitlik meselesine önemli bir yer açmış, devrimci ethos'un inşasında şehitliği bir bileşen olarak sabitlemiştir.

Devrimci Yol Hareketi ve Devrimci Yol Dergisinde Ölümü Merkeze Alan Metinler

Devrimci Yol (Dev-Yol), Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) geleneğinin 1972 yenilgisinden sonra girdiği özeleştirici süreci sonucunda Mahir Çayan'ın görüşlerini savunan bir ekibin 12 Mart sonrası gençlik muhalefeti ile birlikte kurdukları bir harekettir.¹³ Hareket varlığını Nisan 1977'de yayınladığı bir bildirge ile duyurmuş, bildirgenin ardından 1 Mayıs 1977'de ilk sayısını çıkaran ve Devrimci Yol dergisini yayınlamaya başlamıştır. Kimi sayılarının tirajı 250 bini bulan bu dergi (Müftüoğlu ve Bostancıoğlu, 2011) dönemin en çok satan sosyalist yayınlarından biri olurken (Yazıcı, 2013: 214), Devrimci Yol da Türkiye'nin farklı bölgelerinde etkinlik gösteren en yaygın sol hareketlerinden biri haline gelmiştir.

Devrimci Yol Türkiye'yi emperyalizme ekonomik, politik, kültürel ve askeri bakımdan bağımlı bir ülke olarak tanımlamış; ülkenin emperyalizmle işbirliği içerisindeki oligarşi tarafından (tekelci burjuvazi, toprak ağaları ve tefeci bezirgânlardan oluşan bir ittifak) yönetildiğini ileri sürmüştür. Devrimci Yol'a göre Türkiye'deki siyasal istikrarsızlık güçlenen burjuvazinin oligarşik blok içerisindeki müttefikleri karşısın-

13 THKP-C'nin hayatta kalan kadrolarından Oğuzhan Müftüoğlu, Ali Başpınar, Akın Dirik, Nasuh Mitap, Tayfun Mater, Selami Şakiroğlu, İbrahim Sevimli ve Sedat Kesim'in başını çektiği bir ekip, 1974 sonrasında ağırlıklı olarak Ankara'da Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği (ADYÖD), Ankara Yüksek Öğrenim Derneği (AYÖD), ODTÜ-DER ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde örgütlenmiş öğrenci muhalefetine Mahir Çayan'a sempati duyan ve görüşlerini benimseyen Mehmet Ali Yılmaz, Ali Alfatlı, Melih Pekdemir ve Taner Akçam öncülüğündeki kesimi ile birlikte 1975 yılında Devrimci Gençlik dergisini ve bu dergi etrafında örgütlenen hareketi oluşturmuşlardır. Devrimci Gençlik'in yaygınlaşıp güçlenmesi ve öğrenci hareketinin sınırlarına dayanmasının ardından hareket yeni bir yapılanmaya gitmiş (Müftüoğlu ve Bostancıoğlu, 2011) ve Nisan 1977'de temel görüşlerini dile getiren bir bildirge yayımlayarak Devrimci Yol'un varlığını duyurmuştur.

da daha etkin bir konum talep etmesiyle ortaya çıkan egemen sınıflar için bir çatışmadan, ekonomik kriz ise emperyalizme bağımlı “yukarıdan aşağıya inşa edilmiş çarpık kapitalizm”den kaynaklanmaktadır (DY, 2006[1977]: 135-143). Harekete göre bu krizi kendi çıkarları doğrultusunda emek sömürüsü aracılığıyla aşmak isteyen hâkim sınıflar oligarşisi, sömürü karşısında sesini yükseltmeye başlayan halkı baskı altında almak ve susturmak için “faşizme” başvurmuştur (DY, 2006[1977]; DY, 1978a; 1991a [1980]). Türkiye’de oligarşinin, devlet kurumlarının desteğinde “faşizme kitle tabanı oluşturmaya” çalıştığını ileri süren harekete göre (DY, 1978b) bu çaba kendisini “oligarşinin uşağı” olan “faşistler” tarafından gerçekleştirilen saldırılar aracılığıyla göstermiştir (DY, 1978c). Devrimci Yol’a göre 1970’lerin ikinci yarısında Türkiye’nin kendisini içinde bulduğu bu durum, bir tarafında oligarşi, faşistler, polis ve diğerk kolluk kuvvetlerinden oluşan “faşist güçler” diğerk tarafında ise başta devrimciler ve halk olmak üzere faşizme karşı olan diğerk grupları kapsayan “halk güçleri” arasındaki bir iç savaş görünümündedir (DY, 1978a; DY, 1991b[1978]).

Hedefine emperyalizme ve oligarşiye karşı bir halk savaşı vererek Türkiye devrimini gerçekleştirmeyi koyan Devrimci Yol’a göre, ülkedeki “iç savaş” ortamında faşizme karşı yürütülecek mücadele, verilecek halk savaşının bir parçası sayılmalıdır (DY, 1977a, 1978b, 1978c). Bu savdan hareket eden Devrimci Yol, anti-faşist mücadeleyi örgütlenmesinin merkezine oturtmuş (Müftüoğlu, 1988; Müftüoğlu ve Bostancıoğlu, 2011: 210); “faşizme karşı aktif bir mücadele” verilmesini savunmuştur (DY, 1978c). Silahlı mücadeleyi de kapsayan ve 70’lerin ikinci yarısı boyunca yükselişe geçen “faşist saldırılar” karşısında gerçekleştirilmesi öngörülen “anti-faşist mücadelenin”, Devrimci Yol hareketi için bu merkezi konumu, pratikte girişilen çatışmalar ve verilen kayıplar ile sonuçlanmış; Devrimci Yol bu dönemde en çok “devrim şehidi” veren hareketlerden biri olmuştur.

Anti-faşist mücadelenin hareket için merkeziliği ve bu mücadelede önemli sayıda devrimcinin kaybedilmesi, ölümün ve şehitlik mesalesinin Devrimci Yol retoriğinde ağırlıklı bir yer tutmasını beraberinde getirmiştir. Bu durumun görünür örneklerinden birini hareket tarafından bastırılan afişler oluşturmaktadır. Bu afişlerin çok büyük bir bölü-

mü devrim şehitlerinin fotoğraflarından oluşmakta ve şehitlere ilişkin ölüm ilanları, saygı ifadeleri ve intikam duyurularını barındırmaktadır.¹⁴ Yine 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra öldürülen Devrimci Yol militanları adına bastırılan ve hareketin mücadelede kararlılığını vurgulayan “Şehitlerimiz” başlıklı bildiri de konunun Devrimci Yol retoriğindeki önemli yerine işaret etmektedir.¹⁵ Devrimci Yol’un retoriğinde ölüm temasının ağırlıklı yeri hareketin ana yayın organı Devrimci Yol dergisinde de kendisini göstermektedir.¹⁶

Devrimci Yol 1970’lerde sol hareketler arasında yaygın olan teorik yayın ve bu yayına paralel olarak çıkarılan ve genel olarak halka seslenen popüler gazete\dergi çıkarma eğiliminden farklı olarak iki yayın anlayışını bir araya getiren iki haftalık bir dergi olarak yayınlanmıştır.¹⁷ Bu anlayışa uygun olarak Devrimci Yol dergisi kapak ve ilk sayfalarında hareketin güncel politik gelişmelere dair analiz ve bildirilerini barındıran, daha sonra devrimci mücadeleye ilişkin haberlere yer veren, orta sayfalarda teorik tartışma ve polemiklerin yürütüldüğü, sonrasında uluslararası sosyalist hareketteki gelişmelere dair yazı, analiz ve haberlerin yer aldığı, son sayfalarda harekete ilişkin kısa

•••

14 Afişler için bakınız: <http://www.devrimciyol.org/Devrimci%20Yol/afisler/afislerindex.htm>

15 Bildiri için bakınız: <http://www.devrimciyol.org/Devrimci%20Yol/bildiriler/bildiri5.htm>

16 Ölüm temasının ve ölümle ilgili haberlerin önemli bir yer kaplamasının Devrimci Yol dergisinin yanı sıra, dönemin diğer sol yayınları açısından da geçerli olduğunu gösteren bir çalışma için bakınız: İlkay Kara, Türkiye’de 1970’li Yıllarda Radikal Medya, Yayınlanmamış YL Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008. Kara, tezinde Devrimci Yol’un yanı sıra Türkiye’de 1970’lerin ikinci yarısında önemli bir yaygınlık ve etkinlik kazanan Kurtuluş ve Halkın Kurtuluşu hareketlerinin dergi ve afişlerini de radikal medya teorileri çerçevesinde ele almış ve ölüm temasının bu dergilerdeki ağırlıklı yerine işaret etmiştir.

17 Dergi 1 Mayıs 1977’den Haziran 1980’e kadar ilk altı sayısı düzenli olarak iki haftada bir, sonraki sayıları ise çoğunlukla aylık olarak yayınlanmak üzere toplam 36 sayı çıkmıştır. Makale kapsamında incelenen dergi sayılarına TC. Milli Kütüphanesi sürelili yayınlar arşivi ile Toplumsal Araştırmalar, Kültür ve Sanat için Vakıf (TAKSAV) arşivi aracılığıyla ulaşılmıştır.

haber, ölüm ilanları ve okuyucu mektuplarına yer veren, arka kapakta ise ağırlıklı olarak devrimci hareket için önemli kişi, figür ve olaylara ilişkin yazıların yer aldığı, özetle söylersek farklı konulara ilişkin çeşitli metin türlerine yer veren bir yayın olarak karşımıza çıkmaktadır. Derginin 1 Mayıs 1977'den Ocak 1980'e kadar yayımlanan 34 sayısında saptanan metinlerin türlerine göre dağılımına bakıldığında ölüm ilanlarının tüm haberlerin beşte birini oluşturduğu görölmektedir (Bakınız Tablo 1).¹⁸

Haber Türü	Haber Sayısı
Mücadele\direnif haberleri\yazıları	372
Ölüm ilanları	174
Okuyucu Mektupları	136
Diğer sol hareketlerle polemik yazıları	123
Güncel politik gelişmelere ilişkin analizler	65
Önemli gün ve anmalara ilişkin haberler\yazılar	35
Hareketin teorik çizgisine ilişkin yazılar	35
Uluslararası devrimci mücadeleye ilişkin haberler\ incelemeler	30
Hareket içi eğitimi amaçlayan yazılar	19
Devrimci figürleri konu edinen metinler	16
Dergi işleri, düzeltmeler vb.	15
Şehit ailelerinin beyan\mektup\açıklamaları	11
Çeşitli ilanlar\duyurular	8
"Burjuva medyası"na ilişkin eleştiri yazıları	5
Şiir, ağıt vb	3
Toplam	1047

Tablo 1: Devrimci Yol dergisindeki metinlerin türlerine göre dağılımı

•••

- 18 Tablodaki verilere ulaşmak üzere dergideki tüm yazılar (1047 yazı) başlıkları ile SPSS programında listelenmiş ve içerik analizi aracılığıyla ayrıştırılarak kodlanmıştır. Metinde yer alan diğer tablolar da, tablo başlığında belirtilen metinlere SPSS programı aracılığıyla içerik analizinin uygulanması sonucu elde edilmiştir. Devrimci Yol'un Özel Sayıları'nda yer alan içerik bu tablonun kapsamı dışındadır. Derginin 1. sayısının 2 ve 6. Sayfaları ile 33. sayısının 8-12. sayfaları eksik olduğundan bu sayfalardaki içerik de kodlama dışında kalmıştır. Devrimci Yol dergisinin Nisan 1980'de yayımlanan 35. ve Haziran 1980'de yayımlanan 36. sayılarına analiz sırasında ulaşılammıştır.

Ölüm ilanlarının yanı sıra, Devrimci Yol dergisinde yer alan metinlerin yaklaşık üçte birinde -1047 metnin 340'ında- ölümden bahsedilmiştir (Bakınız Tablo 2). Tablo 2 incelendiğinde Devrimci Yol dergisinde yer alan hemen hemen tüm metin türlerinin -15 tür içerisinde dergi yazı kurulunun çeşitli konulardaki ilanlarına yer veren “dergi işleri” ve farklı konulardaki telif yazılar ile çevirilerden oluşan metinler hariç 14'ünün- ölüm konusuna yer verdiği görülmektedir.

Haber türü	Haber Sayısı
Ölüm ilanları	174
Mücadele, direniş haberleri\yazıları	70
Önemli gün ve anmalara ilişkin haberler\yazılar	33
Okuyucu mektupları	16
Devrimci figürleri konu edinen metinler	15
Şehit ailelerinin beyan\mektup\açıklamaları	11
Diğer sol hareketlerle polemik yazıları	8
Çeşitli ilanlar\duyurular	2
Uluslararası devrimci mücadeleye ilişkin haberler\incelemeler	4
Şiir, ağıt vb.	3
Güncel politik gelişmelere ilişkin analizler	1
Hareketin teorik çizgisine ilişkin yazılar	1
Hareket içi eğitimi amaçlayan yazılar	1
“Burjuva medyası”na ilişkin eleştiri yazıları	1
Toplam	340

Tablo 2: Devrimci Yol dergisinde ölümden ve\ya devrim şehitlerinden bahseden metinlerin türlerine göre dağılımı

Devrimci Yol dergisinde hemen hemen tüm metin türleri ölüm ve/ya şehitlik konusuna yer verse de, dört metin türü meseleyi merkezine taşımıştır: İlk tür çoğunlukla “Anıları Önderimiz Yaşamları Onurumuz” veya “Anıları Mücadelemize Önder Olacak” gibi başlıklar altında yer alan ölüm ilanlarıdır (Bakınız Tablo 1). Ölüm ilanlarının büyük çoğunluğu devrim şehidinin fotoğrafı ile şehide ilişkin kısa bilgilerden oluşurken (Bakınız Resim 1), küçük bir kısmı şehide ilişkin daha detaylı bilgiler aktarmıştır. Bu tür uzun ölüm ilanlarında genel-

likle şöyle bir akış izlenmiştir: Öncelikle şehidin kısa biyografisi sunulmuş; ardından nasıl ve kimler tarafından öldürüldüğü detaylı bir biçimde aktarılmış; devrim şehidinin hareket içindeki görevi, bu görevi yerine getirme biçimi ve kişilik özellikleri betimlenmiş; cenaze töreni anlatılmış ve ilan sloganlar ile sonlandırılmıştır (Örnek için bakınız Resim 2 ve 3)

Resim 1: "Anıları Önderimiz Yaşamları Onurumuz", DY, S. 24, ss. 13

Resim 2: "Anıları Mücadelemize Önder Olacak", DY, S. 9, ss. 7

Resim 3: "Malatya Halkı Bir Devrimci Şehit Daha Verdi", DY, S. 17, ss. 5.

Ölüm temasının ve şehitliğin merkezi bir yer kapladığı ikinci tür metinler devrimci mücadelenin önemli liderlerine veya geçmiş şehitlere dair anlatılar sunmaktadır ki bunların çoğu ölüm yıldönümlerindeki anma etkinliklerini konu edinen "önemli günler\anmalar" kategorisi altında ele alınabilecek metinlerdir. Devrimci Yol'da 34 örneğini gördüğümüz bu metinler dergi içerisinde yer alabildiği gibi, tüm arka kapağı da kaplayabilmektedir (Örnek için bakınız Resim 4). 1 Mayıs kutlamalarından, ülke tarihindeki en büyük işçi eylemi olan 15-16 Haziran 1970'teki direnişe, Mahir Çayan ve arkadaşlarının 30 Mart

1972’de öldürülmelerinin yıldönümünden Devrimci Yol’un anti-faşist mücadele bağlamında yitirdiği şehitlerin anılmasına kadar çeşitli etkinlikleri konu edinen bu metinlerin 33’ü şehitlik meselesini merkeze almıştır.

Resim 4: “Kızıldere Unutulmayacak”, DY. S. 1., ss. 7.

Üçüncü tür metinler devrimci figürleri konu edinmekte ve gerek Ernesto Che Guevara, Ho Si Minh, Miguel Enrique gibi uluslararası devrimci hareketin, gerekse Mahir Çayan, Hüseyin Cevahir, İbrahim Kaypakkaya ve Ulaş Bardakçı gibi Türkiye sol hareketinin önemli liderlerini çeşitli yönleri ile ele almaktadır. Bu metinler genellikle Devrimci Yol’un bütün bir arka kapağını kaplamaktadır, öyle ki derginin on iki sayısının arka kapağı bu tür metinlere ayrılmıştır. Bu metinler kimi durumlarda devrimci figüre dair ayrıntılı bilgi içerirken kimi durumlarda ise figüre ait birkaç söz ile fotoğraftan oluşan afiş görünümündedir (Örnek için bakınız Resim 5).

Resim 5: “Cevahir Öğretiyor”, DY. S. 3, ss. 20

Şehitlik meselesini merkezine alan dördüncü tür metinler devrim şehitlerinin aileleri tarafından Devrimci Yol'a gönderilen mektup, açıklama veya beyanlardan oluşmaktadır. Genellikle şehidin karakterine dair bilgiler içeren bu tür metinler ölüm ilanları ile anma etkinliklerine dair haberlerin yanında yer almakta ve çoğu durumda yazarının el yazısı ile aktarılmaktadır. Bu tür metinler ağırlıklı olarak şehit yakınlarının devrim şehidi ve karakteri hakkındaki görüşleri, şehidin ölümü konusundaki duygu ve düşünceleri ile şehide ilişkin anma ve benzeri etkinliklerde yaptıkları konuşmaları veya verdikleri demeçleri konu edinmiştir.

Bu çalışmada yukarıda betimlenen dört metin türüne odaklanılmıştır. İncelemeye, Tablo 2'nin kapsamına giren metinlere ek olarak, Devrimci Yol'un "Tek Yol Devrim" başlıklı birinci özel sayısı ile Mahir Çayan ve arkadaşlarının ölüm yıldönümü için çıkarılan Kızıldere özel sayısında (Devrimci Yol 12. Özel Sayısı) yer alan metinler de eklenmiştir.¹⁹ Böylelikle 174'ü ölüm ilanları, 34'ü önemli gün ve anma etkinliği metni; 16'sı devrimci figürlere ilişkin yazılar ve 11'i de aile beyan \ mektup \ açıklamalarından oluşan 235 metinlik bir analiz birimi oluşturulmuştur. Bu analiz birimi incelendiğinde devrimci ethos'un şehitlik ve ölüm bağlamında öncelikle bir düşman kategorisi oluşturulması ve bu kategoriyle kurulan zıtlık aracılığıyla, ikinci olarak devrimciye atfedilen bir takım özelliklerle ideal bir devrimci portresi çizilmesi yoluyla ve son olarak da devrimci hareketin devamlılığına ve devrim şehitliğinin ölümsüzlüğüne vurgu yapılarak inşa edildiği görülmektedir.

"Korkak Faşist"e Karşı "Yiğit Devrimci": Ethos'u Düşman Aracılığıyla Kurmak

Şehitlik, insan ölümlerine özel bir toplumsal anlam atfeden anlatıların ürünüdür. Bu anlatılar her şeyden önce şehidin kim tarafından, nasıl ve neden öldürüldüğünü açıklamak zorundadır. Bu nedenle ölenin kim tarafından ve nasıl öldürüldüğü şehitlik anlatılarının temel bileşenlerinden birini oluşturur; şehidi şehit yapan ölüm biçimi kadar düşmanın temel özelliklerini de gösterir. Devrimci Yol'da önemli bir

19 Bu özel sayılarda konuyla ilgili bir önemli gün ve anma etkinliği haberi, iki tane de devrimci figürlere ilişkin metin analiz kapsamında değerlendirilmiştir.

yer tutan şehitlik anlatılarının bu saptamaya uyduğu ve devrim şehidinin ölüm biçimine özel bir önem atfedildiği görülmektedir. Zira dergide yer alan ölüm ilanlarında devrim şehitleri öncelikli olarak ölme biçimi aracılığıyla anlatılmıştır (Bakınız Tablo 3).

Tablo 3'te görüldüğü üzere Devrimci Yol'da yer alan ölüm ilanlarının 153'ünde (%88'inde) şehidin ölüm biçimine yer verilmiş; 81'inde (%47'sinde) ise şehide dair isim bilgisi dışında sadece ölüm şekli anlatılmıştır. Devrim şehidinin karakteri, mücadeleye katkısı, hareket içerisindeki konumu veya biyografik bilgileri şehitlik anlatısının kurulmasına ölüm biçiminden sonra aracılık eden ikincil öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Bakınız Tablo 3).

Bilgi türü	Haber Sayısı (Yüzdesi)
Sadece ölüm biçimi bilgisi	81 (%47)
Harekete katkı ve karakter bilgisi	41 (%24)
Sadece karakter bilgisi	25 (%14)
Sadece harekete katkı bilgisi	13 (%7)
Ölüm biçimi, biyografi, harekete katkı ve karakter bilgisi	7 (%4)
Sadece isim bilgisi	6 (%3)
Sadece biyografik bilgi	1 (%1)
Toplam	174 (100)

Tablo 3: Ölüm ilanlarında şehidin anlatılmasına aracılık eden bilgi türü

Ölüm ilanları incelendiğinde devrimcilerin öncelikle “faşistler” tarafından öldürüldüğü görülmektedir (Bakınız Tablo 4). Diğer bir deyişle ölüm ilanlarında devrimcilerin esas düşmanı “faşistler” olarak işaretlenmiştir. “Faşistler” kategorisinden sonra devrimcilerin ikinci temel düşmanı kolluk kuvvetleri yani polis ve jandarma olmuştur. “Faşistlere” dair on beş farklı öldürme ifadesine karşılık kolluk kuvvetleri genellikle ateşli silahlar kullanan ve işkence yapan düşmanlar, “faşistlerin” yardımcı ve destekçileri olarak tasvir edilmişlerdir. Maraş Katliamı sonrasında 26 Aralık 1978'de ilan edilen ve 1980 yılına kadar 21 ilde devam eden sıkıyönetim döneminde (Üskül, 1997: 274-276) “sıkıyönetim güçleri” de devrimcileri şehit eden bir düşman figürü olarak karşımıza çıkmaktadır. “Faşistler” ve kolluk kuvvetleri kadar

olmasa da oligarşi ve diğer sol gruplar da ölüm ilanlarında karşımıza çıkan düşman figürleri olmuşlardır (Bakınız Tablo 4).

Öldüren	Şehidin Ölüm Sebebi	İlan Sayısı
Faşistler	Faşist katiller tarafından öldürülme\ katledilme	38
	Faşistler tarafından pusuya düşürülme	27
	Faşistler tarafından vurulma	14
	Faşist saldırı\lar	13
	Faşistlerin açtığı yayılım ateşi	9
	Faşistler tarafından bıçaklanma	6
	Faşistler tarafından atılan bomba	4
	Faşistler tarafından yaralanma	3
	Faşistler tarafından falçatayla yaralanma	2
	Faşistler tarafından koyun kırkma amacıyla arkadan yaralanma	1
	Faşistler tarafından şişlenme	1
	Faşistler tarafından arabayla ezilme	1
	Faşistler tarafından başından vurulma	1
	Cezaevinde faşistlerin açtığı ateş	1
	Profesyonel faşistler tarafından kafasına sıkılan kurşun	1
	Toplam	122
Polis-Jandarma	Polislerin açtığı ateş	4
	Polis kurşunu\polisler tarafından vurulma	3
	Polis işkencesi	3
	Polis ve jandarma tarafından hunharca katledilme	2
	Jandarma tarafından kurşunlanıp süngülenme	2
	Hapishanede jandarma kurşunu	1
	Polisler tarafından katledilme	1
	Toplam	16

Diğer Sebepler	Yangın	3
	Trafik kazası	3
	Hastalık	2
	Diğer kazalar	2
	Toprak kayması	1
	Toplam	11
Sıkıyönetim güçleri	Sıkıyönetim güçleri tarafından katledilme	1
	Sıkıyönetim güçlerinin halka açtığı yayılım ateşi	1
	Toplam	2
Oligarşi	Oligarşinin kahpe kuşunu	1
Diğer sol grup ve\ya hareketler	Sol içi çekişme	1
Belirsiz	Belirsiz	21
	Genel Toplam	174

Tablo 4: Ölüm ilanlarında şehidin ölüm sebebi ve katili

Ölüm ilanlarında kurulan şehitlik anlatıları incelendiğinde, şehidin öldürülme biçimi aracılığıyla düşmanın karakteristik özelliklerinin de çizildiği görülmektedir. Örneğin “faşistler” ölüm ilanlarında “katil” olarak işaretlenmiş, öldürme biçimleri – pusu kurma (DY, 1977b, 1980a), saldırı (DY, 1978ç, 1978d), bombalama (DY, 1977c, 1978e), şişleme (DY, 1978f), bıçaklama (DY, 1977d, 1977e), kafasına sıkma (DY, 1978g), arkadan (falçata, koyun kırkma makası vs. ile) yaralama (DY, 1977f; 1978h), arabayla ezme (DY, 1978i), ateş açma (DY, 1977g; 1979) gibi - aracılığıyla gaddarlıkları vurgulanmıştır. Öldürme biçimleri ayrıntılandırılan faşistler, ölüm ilanlarında sadece devrimciler değil, 12 yaşındaki çocuklardan bütün bir halka kadar “kendilerinden olmayan herkese ilericilere, demokratlara, tüm halka” saldıran (DY, 1978i) ve bunu “kalleşçe” yapan korkak fakat sinsî varlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Faşistlerin korkaklığı ve sinsiliği genellikle, kendilerine tehdit oluşturan ve korku salan “yiğit” devrimcileri hedef seçmeleri ve onla-

rı kana susamış bir hayvan gibi “pusu kurarak” öldürmeleri ile ifade edilmiş, pusu kurarak öldürmek, bir dūřman kategorisi olarak işaretlenen faşistlerin en sık başvurdukları öldürme biçimi olarak ilanlardaki yerini almıştır (Bakınız Tablo 4). “Devrimci Arkadaşımız Ahmet Ato Öldürüldü” başlıklı haber bu saptamaları şöyle örnelemektedir:

Bir süreden bu yana Gaziantep’in Kilis ilçesinde terör havası estiren faşistler, önce öğretmenler lokalini yaktılar. Bununla yetinmeyen faşistler bir çok defa devrimcilerin yolunu keserek saldırdılar. En son 8 Ağustos günü öğretmenler lokalinin bahçesinde oturmakta olan devrimci kardeşimiz Ahmet Ato’yu hunharca katlettiler.

Ahmet Ato arkadaş Kilis’te devrimci hareketin en yiğit ve kararlı bir devrimci militanı olarak mücadele ediyordu. Onun bu kararlılığı faşistlerin yüreğine korku salmıştı. Bu nedenle Ahmet arkadaş faşistler için boy hedefi haline gelmişti. Faşistler onu pusu kurarak kalleşçe katlettiler. (DY, 1978j: 5)²⁰

Dūřmanın korkaklığı ve sinsiliği çođu durumda muarızlarıyla medeni veya insani sayılabilecek bir biçimde iletişim kurarak bař edemeyen bir zavallılıkla bitiriştirilmiştir. Öyle ki devrimcilerin “mertliği”, “yiğitliği”, “halkla kucaklaşması” karşısında, öldürmeye eğilimli bir şiddet “faşistlerin” tek ilişki kurma biçimi olarak sunulmuş, dūřmanın devrimcilerle ancak onları öldürerek bař edebildiği ima edilmiştir. “Ahmetli’li yiğit devrimci Seydi Akčan”ın “faşist beslemeler tarafından katledil” diğini duyuran ölüm ilanı, Akčan’ın öldürölme sebebi ve biçimini şöyle açıklamıştır (DY, 1977h: 7):

Onların kirli çamařlarını her fırsatta yüzlerine vurmaktan çekinmeyen mert devrimci Seydi Akčan’dan titreyen fařist köpekler, uzun zamandan beri onun ölmesi gerektiđini savunuyorlardı. Nihayet 29 Temmuz günü, her řeyden habersiz tarlasını sürmeye giden Seydi Akčan’ı pusuya dūřürerek katletmiřlerdir.

•••

20 Bu ve sonraki alıntılarda vurgular makale yazarına aittir. Alıntılanan metin italik olarak belirtilen vurgular dışında olduğu gibi (anlatım ve dilbilgi kurallarına bakılmaksızın) aktarılmıştır.

Cenaze töreninde tek yumruk tek yürek olan Ahmetli'li devrimciler büyük bir dayanışma örneği göstermişler, mezarın başında katillerden hesap soracaklarına dair yemin ederek ayrılmışlardır.

SEYDİ'NİN ANISI MÜCADELEMİZE IŞIK TUTACAKTIR.

Devrimcilerin şehit olma biçimleri incelendiğinde ister düşman tarafından öldürülsün, isterse hastalık, kaza, afet gibi nedenlerle hayatını kaybetsin, nasıl öldüğüne bakılmaksızın devrimcilerin şehit sayıldığı ve ölümlerinin “Anıları Mücadelemize Önder Olsun”, “Anıları Önderimiz, Yaşamları Onurumuz” gibi başlıklar altında ilan edildiği görülmektedir. Ankara’da 12 Mayıs 1978’de YİBA Çarşısında çıkan yangında hayatını kaybedenlere ilişkin ölüm ilanında olduğu gibi kimi durumlarda devrimcilerin şehit olmasına yol açan bir kaza veya afet sistemin bozukluğu ile ilişkilendirilmiş ve devrimcinin ölümü aracılığıyla bir düzen eleştirisi yapılmıştır:

12 Mayıs akşamı Ankara’nın ünlü YİBA Çarşısı’nda çıkan ve bütün bir gece süren yangın sonunda halktan 44 kişi yanarak can verdi. Bunların arasında, Çarşı’nın altıncı katında yer alan Erkek Meslek Lisesinde öğrenim gören 3 Devrimci Yol taraftarı da vardı. Emekçi halkımız kendilerini yaşamın her alanında ve anında ölüme terk eden bu sömürü ve zulüm düzenini bir gün mutlaka yıkacaktır. Düzenin katlettiği arkadaşlarımızın anısı mücadelemize önder olacaktır. (DY, 1978k: 6)

Savaşılarak yıkılması gereken düzene ve onun “beslemeleri” olarak adlandırılan “faşistlere” karşı yürütülen bir savaş tasavvurunu yaygınlaştıran Devrimci Yol, devrim şehitlerinin ölüm biçimleri aracılığıyla sistemi yalnızca ölümle ilişkilendirmekle kalmamış, düzenin acımasızlığını, adaletsizliğini ve demokrasiden uzaklığını da vurgulamıştır. Ertuğrul Karakaya’nın ODTÜ’de jandarma tarafından öldürülmesini ele alan haberde olduğu gibi:

8 Haziran Çarşamba günü, devrimci kardeşimiz Ertuğrul KARAKAYA, jandarma tarafından kurşunlanarak ve süngülenerek öldürüldü. ODTÜ Öğrenci Temsilciliği Konseyi Yönetim Kurulu üyesi olan kardeşimiz, GÖREV BAŞINDA katledildi. ... Bu olay bir rastlantı değildir. Jandarma’nın devrimci öğrencileri yaralaması ODTÜ’de

daha önceleri de meydana gelmiştir. ... Ertuğrul KARAKAYA sıradan bir öğrenci değildi. ODTÜ öğrenci liderlerindendi. ... DEVRİMCİ GENÇLİK'e bağlı AYÖD üyesi aktif ve fedakâr bir militan devrimci idi. Onun sahip olduğu bu özellikler, kahpece ve hunharca katledilmesinin başlıca nedeni olmuştur. Kurşunla sırtından ağır yaralandıktan sonra, insanlık dışı vahşice bir anlayışın ve intikam hırsının sonucu olarak süngülenmesi bunun kanıtıdır. (DY, 1977i: 4)

Haberde jandarmanın öldürme biçimi aracılığıyla devlete ve sisteme insan dışılık, vahşet, kana susamışlık (hunharca katletmek) ve ahlaksızlık (kahpece) atfedilmiş, devrim şehidinin ölümü sistemin rastlantısal olmayan yaygın bir öç alma eylemi olarak adlandırılmıştır. Şehit anlatılarında sıklıkla düzene gönderme yapılmamakla birlikte, Ertuğrul Karakaya haberinde olduğu gibi kimi durumlarda düzen kolluk kuvvetleri nezdinde vücut bulmuştur. Az sayıdaki haberde ise düzenin "faşist besleme"leri ile arasındaki simbiyotik ilişkiye işaret edilmiş ve sistem kendisine karşı ama "yoksul halktan" yana olan devrimcilerden öcünü "faşist beslemeleri" aracılığıyla alan bir aktör olarak işaretlenmiştir. Örneğin "Fatsa Halkevi Başkanı Kemal Kara"nın "faşist katiller tarafından katledil"mesini duyuran haberde Kemal Kara'nın öldürölme nedeni şöyle anlatılmıştır (DY, 1977j: 3):

Fatsalıların son devrim şehidi ... Kemal Kara, tüm hayatını devrime adanmış bir yoldaşımızdı. Devrimci Yol siyasetinin tutarlı bir savunucusuydu. Fatsa emekçilerinin düzene karşı olan muhalefetini devrime yönlendirmeye çalışıyordu. Bunun için de oligarşinin bu bölgedeki önde gelen hedefi oldu.

Kemal Kara yoldaşımız kurulan bir pusuda katledildi. Fatsa emniyetinde görevli polis memuru Necati Budak, bizzat pusuyu düzenledi. ... Halk tarafından çok sevilen Kemal yoldaşımızın katledilmesinden sonra, Fatsa halkından korkan faşistler kasabadan kaçtılar. Ertesi gün düzenlenen cenaze törenine tüm yurtsever Fatsalılar katıldılar. ...

Kemal yoldaşın mezarı başında yapılan konuşmalarda onun devrimci mücadelesi anlatıldı, tek suçunun yoksul halkı için mücadele vermek olduğu belirtildi. ... Faşizmin bu saldırı ve cinayetleri yoksul halkımızın kurtuluş mücadelesini durduramayacaktır. Zafer er geç emekçi halkımızın olacaktır. ...

Kahrolsun, Oligarşik Dikta.

Kahrolsun faşizm.

Tek yol devrim.

Haberde belirtildiği üzere yoksul halkın kurtuluşunu istemek oligarşinin baş hedefi olmak için yeterli sayılmış, faşizmle mücadele haberin sonundaki sloganlarla oligarşik diktaya yani düzene karşı verilen mücadeleye bağlanarak, devrimci mücadelenin haklılığı ve meşruluğu vurgulanmıştır.

Gözü Pek Bir Savaşçı, Disiplinli Bir Militan ve Sempatik Bir Halk Çocuğu: Bir Rol Modeli Olarak Devrimci

Devrimci Yol'un şehitlik anlatılarının önemli bir ögesini şehitlerin kişilik özellikleri oluşturmaktadır. Bu konudaki bilgiler bir yandan "ölenin arkasından güzel sözler söylemek" geleneğini yerine getirirken, bir yandan da "devrimci kimdir, nasıl biridir" sorularını kahramanlaştırılan şehitlerin nezdinde yanıtlamakta ve bir rol modeli inşa etmektedir.

Devrimci Yol dergisindeki ölüm ilanlarına bakıldığında 174 ilan içerisinde 73 tanesinin (%42) devrim şehidinin karakter özelliklerinden bahsettiği görülmektedir (Bakınız Tablo 5). İlanlarda devrimcilere atfedilen özellikler üç temel alanda ortaya çıkmıştır: Devrimciler düzene ve faşizme karşı yürütülen mücadelede gözü pek bir savaşçı; devrimci faaliyetler gerçekleştirirken disiplinli bir üye \militan; bir retor olarak "halkla" ilişkilerinde ise sempatik ve alçakgönüllü olmalıdır (Bakınız Tablo 5).

Devrimci Karakterin Temel Öğeleri	Ölüm İlanı Sayısı
Yiğitlik	51
Militanlık	37
Mücadelede gözü peklik\ön saflarda olmak	23
Kararlılık	15
Aktiflik	11
Alçakgönüllülük\mütevazılık	11

Savaşçılık	6
Halk tarafından seilmek	6
Cesaret	5
Disiplin	5
Fedakârlık	4
Çalışkanlık	4
Toparlayıcılık\örgütleyicilik	3
Bilinçlilik	3
Halkın içinde halktan biri olmak	3
İdeolojik gelişime önem vermek	3
Sempatiklik	2
Ser verip sır vermemek	2
Dürüstlük	1
Mertlik	1
Tutarlılık	1
Yaratıcılık	1
Yardımsızlık	1
Toplam	198

Tablo 27: Ölüm İlanlarında ideal devrimci karakterin temel öğeleri

Devrimcinin savaşçılığı en çok onun “ön saflarda”, cesaretle mücadele eden “yiğit bir militan” olması ile ifade edilmiştir. “Yiğit militan” ifadesi ölüm ilanlarında sıklıkla tekrarlanan bir tanımlama biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Devrimci Yol’un “Faşistler Yiğit Devrimci Fevzi Azırcı’yı öldürdüler” başlıklı ölüm ilanına konu olan Fevzi Azırcı saptamaya uygun olarak anlatılan devrimcilerden biri olmuştur:

Fevzi arkadaş Devrimci Yol’un yiğit bir militanı, kararlı bir savunucusu idi. Fevzi’nin mücadelesi sadece okul sınırları içinde kalmıyordu. DGDF üyesi Kırklareli Demokratik Kültür Derneği’nin kurulduğundan beri çalışmalarının içinde yer aldı. Okulunda olduğu gibi Kırklareli’nde de anti-faşist hareket içinde en ön saflardaydı ve derneğin yönetim kurulu üyesi idi. KDKD’nin işçi-köylü-geçlik içindeki çalışmalarını başarıyla yürütüyordu. ... Devrimciler Fevzi arkadaşın evinde ailesi ile birlikte sabaha kadar nöbet tuttular. Burada Fevzi’nin mücadelesi ve yiğitliği anlatıldı. (DY, 1978l: 5)

Cesaret, yiğitlik ve gözü peklik dışında bir savaşçı olarak devrimcinin sahip olması gereken diğer temel özellik “kararlılık” olarak işaretilenmiştir. Savaşçının kararlılığı bir yandan “faşistlere” karşı yılmadan mücadele etmeyi ima ederken, diğer yandan polis işkencesine direnmeyi de kapsamıştır. Devrimci Yol’un 1970’lerde kendisini anti-faşist mücadelenin önderi olarak gören; düzene ve düzenin “köpeklerine” (faşistlere) karşı verilen bir savaş tasavvurunu yaygınlaştırmayı önemseyen bir hareket olduğu göz önünde bulundurulduğunda, hemen her sayıda karşımıza çıkan ölüm ilanlarına ve verilen onlarca “devrim şehidine” rağmen mücadeleye devam edebilmenin yolunu “kararlılık”ta bulduğu ileri sürülebilir.

Savaşırken cesur, yiğit ve kararlı olan devrimcinin, diğer politik faaliyetlerinde ve hareket içi ilişkilerinde örgütleyici, çalışkan, disiplinli, tutarlı, yaratıcı, yardımsever, kişisel ideolojik gelişimine önem veren bilinçli biri olması beklenmiştir. Bu konuda örnek gösterilen devrimcilerden biri “Nizam Yoldaş silahın yerde kalmayacak!” başlıklı haberde şöyle anlatılmıştır (DY, 1978m: 16):

Nizam yoldaş, tam da devrimci bir öndere yakışan mütevazılık, kararlılık vasıflarını üzerinde taşıyan bir militandı. Burjuvazinin sadece etten ve kemikten olmadığını bilir, içindeki her tür burjuva eğilimlerine karşı uzlaşmaz bir mücadele yürütürdü. Yönettiği ve gelişimlerinin sorumluluğunu üstlendiği sempatzan ve militan unsurların her türlü sorununun üstüne gider, onlara yardımcı olurdu. Kısacası yönettiği insanlarla olan ilişkileri bir emir kumanda ilişkisi değil, kaynaşma temelinde yükselen bir ilişkiydi. Kesin bir disiplin savunucusuydu. Her tür laçkalığa ciddiyetsizliğe karşı açık bir tavır alırdı. Polise düştüğü zaman da kararlılığını sürdürdü. İşkenceci cellâtların yüzüne tükürerek birçok insana örnek oldu.

Savaş meydanında korkusuz, yiğit ve kararlı; örgüt içi ilişkilerinde çalışkan, disiplinli ve yardımsever olması beklenen devrimcinin “halk”la ilişkilerinde sıcakkanlı, sempatik, mütevazı, “dürüstlüğü, doğruluğu ve samimiyeti ile çevresinde sevgi ve saygı uyandıran örnek bir insan” olması gerektiği vurgulanmıştır (DY, 1977k: 20). Devrimci, halk tarafından o kadar sevilip, halkla öyle “kucaklaşmalıdır” ki,

“halkın içinde halktan biri gibi” olabilmelidir (DY, 1978n: 5; 1979b: 15). Bir devrim Şehidi ve önemli bir devrimci figür sayılan ve “Onbinlerce devrimciye pırıl pırıl bir mücadele ve hayat yolu” öğrettiği kabul edilen Hüseyin Cevahir bu anlamda ideal devrimci militana örnek gösterilmiştir (DY, 1977k: 20):

O Őimdi bize emperyalizme ve oligarşiye karşı nasıl savaşılması gerektiğini, devrimci bir militanın nasıl fedakar ve kararlı, dürüst ve mütevazı, inançlı ve korkusuz olması gerektiğini öğretiyor.

...

Maltepe’de hayatı noktalanuncaya kadar devrimci bir militan olarak mücadele etti. Hayatını işçi sınıfının yoksul ve emekçi halklarımızın kurtuluş mücadelesine adadı. Örnek bir militan olarak yaşadı. ... Cevahir, her Şeyden önce bir devrimcinin dürüst ve sade bir insan olması gerektiğini ve kendisini çevresine saydırıp sevdirmeyi bilmesi gerektiğini öğretiyor. Onu tanıyan herkes, devrimci olsun olmasın, onun fikirlerini kabul etsin veya etmesin, ona karşı derin bir sevgi ve sayđı beslerdi. Cevahir her çeşit insanla anlaşıp ilişki kurmasını çok iyi biliyordu. Kendisini herkese sevdirebiliyordu. Bu yüzden çok geniş bir çevresi olurdu daima. O vurulduktan sonra bir çok insan ona olan bağlılığı ve sevgisi yüzünden devrimci harekete katılma kararı almış, Cevahir’in mücadele arkadaşlarını arayarak onun yolunda her türlü yardımı yapmaya hazır olduklarını bildirmişlerdir.

...

Devrimci Hareket içinde herkesin sevdiği ve saydığı, önde gelen bir militan olmasına rağmen, hiç bir zaman hava attırmaya ve gösterişe düşkün olmamış, daima mütevazı bir tutum içinde her zaman her türlü görevi yerine getirmek için çalışmıştır.

Kitle çalışmalarına, “kitleleri siyasi aksiyona sokarak” politize etmeye ve militan kadrolarını bu Şekilde eylem aracılığıyla örgütlediği halk arasından oluştırmaya önem veren bir hareket olarak Devrimci Yol için devrimcilerin halkın desteği ve sempatisini kazanmaları, Kenneth Burke’ün (1969) ifadesiyle halkla “özdeşlik” kurmaları önemli bir hedef gibi görünmektedir. Öyle ki devrim Őehitlerine ilişkin ölüm

ilanları ve biyografik bilgiler kadar, şehit ailelerinin demeç ve mektuplarında da bu konu vurgulanmış, devrimcinin çevresi ile ilişki kurma biçimine özel bir yer ayrılmıştır. Örneğin Uşak'ta 16-19 Mart 1977'de eğitim enstitüsü ve yurtlarında çıkan çatışmaya ilişkin "Uşak Halkının Direnişi Mücadelemize Örnek Olsun. Faşizme Karşı Mücadelede Halkımızın İki Yiğit Evladı Daha Şehit Düştü!" başlıklı habere de konu olan devrim şehitlerinden Semiha Özakar'ın abisinin Devrimci Yol'a verdiği demeçte devrimcinin halkla kurduğu ilişki şöyle anlatılmıştır:

Kız kardeşim Semiha Özakar henüz hayata gözlerini yeni açan 16 yaşında çiçeği burnunda bir genç kızdı. ... Emek sermaye çelişkisinin peşkeş çektiği bir bölge olan burada devrimci mücadeleyi öğrenip bu mücadeleye tüm olanağı ile katıldı. Kardeşim halk kitlelerine en iyi bir biçimde iniyor ve kitlelerin tüm sorunlarıyla ilgilendiği gibi kendi içinde bulunduğu oligarşinin eğitim düzeninin çarpıklığını arkadaşlarına en iyi bir şekilde açıklayıp, okul içinde ve dışında oligarşinin kofluğunu, hırçınlığını, haşinliğini, baskı ve terörünü kudurmuş kurumları ve ağzı salyalı faşist beslemelerini üzerimize saldırdığını en iyi bir şekilde açıklayıp, arkadaşlarının ve halkın büyük sempati ve desteğini görüyor, öğrenimini de başarı ile sürdürüyordu. (DY, 1977: 4)

Şehit anlatılarında rastlanan "halk devrimci bir yiğidini daha kaybettii" ifadesinde de kendisini gösteren özdeşleşme çabası şehitleri halka mal etme ya da feda etme yoluyla devrimci mücadeleyi halkın mücadelesi kılmanın bir tezahürü olarak okunabilir. Halkın evladı olabilmek ise tıpkı Hüseyin Cevahir veya Semiha Özakar gibi iletişim gücü yüksek, sempatik, yardımsever ve mütevazı bir militan olmaktan geçmektedir.

"Anıları Mücadelemize Önder Olacak!": Hareketin Bekası ve Birliğin Kaynağı Olarak Devrimci

Cenaze törenleri ve anma etkinlikleri şehitlik anlatılarının temel öğelerinden birini oluşturur. Zira bu etkinlikler hemen hemen her kültürde ölüm etrafında geliştirilen temel ritüelleri oluşturmaktadır (Metcalf ve Huntington, 1991). Bu açıdan bakıldığında Devrimci Yol'un ana yayın organında devrim şehitlerini konu edinen metinlerin önemli bir bölümünün – 174 ölüm ilanının 69'unun (%40); 34 önemli gün ve

anma etkinliği yazısının 27'sinin, aile beyanlarının 4'ünün - cenaze veya anma etkinliklerine değinmesi; devrimci figürlere ilişkin haberlerin üçü dışında hepsinin ölüm yıldönümlerinde bir tür saygı ve anma ifadesi olarak arka kapakları süslemesi anlamlı görünmektedir.

Cenaze törenlerini bir "anti-faşist gösteri" (DY, 1977m: 7; 1978o: 4) haline getirmeyi önemseyen Devrimci Yol'un bu törenlere verdiği önem, metinlerde yer alan ayrıntılı betimlemeler ve fotoğraflardan da anlaşılmaktadır. Dergide tipik bir cenaze töreninin şöyle betimlendiği görölmektedir: Cenaze töreni anlatılarının ilk bölümünü tören öncesi çalışmalar oluşturmaktadır ki, bunlardan ilki devrim şehidinin cenazesinin kimin tarafından alınacağına ilişkin polis ile devrimciler arasında geçen mücadeleye odaklanmaktadır. "Cenazenin kaçırılması" polis tarafından töreni engellemenin bir yolu olarak göröldüğünden, cenazenin polisten önce hastane morgundan alınması ve \ya ele geçirilmesi hususunda devrimciler ile polis arasında geçen mücadele anlatılarda töreni daha başlamadan devrimci mücadelenin bir parçası kılmıştır. Aşağıdaki alıntıda da göröldüğü üzere polisin cenazeyi kaçırmasını önlemek başlı başına bir başarı sayılmaktadır:

Ahmet Erikli'nin cenazesini almak için sabaha kadar hastane önünde bekleyen devrimciler, polisin cenazeyi kaçırmasına engel olarak cenazeyi aldılar. 1500-2000 civarındaki kitle "Ahmetler Ölmez", "Devrimciler Ölmez", "Tek Yol Devrim", "Kurtuluşa Kadar Savaş", "Faşizme Karşı Omuz Omuz" sloganlarıyla yürüyüşe geçti. Tören gerçek bir anti-faşist gösteriye dönüştüröldü (DY, 1977o: 7).

Cenaze polis tarafından "kaçırıldığında" veya "şehidin ailesine teslim edilmeden gömüldüğünde" ise şehide ilişkin "temsili bir tabut" kullanılmış ve tören gene de gerçekleştirilmiştir. Ahmet Aytaç'ın cenazesi bu durumun bir örneği olmuştur:

Polisin cenazeyi tehdit ve baskıyla gömdürdüğü aklandı. ... Beş binden fazla devrimcinin katıldığı yürüyüş boyunca sık sık "AHMET'İN KATİLİ, OLİGARŐI" şeklinde slogan atıldı. Yürüyüşte ağzı açık bir tabut omuzlar üzerinde taşındı. Tabut omuzlara alınmadan önce, polisin Ahmet Aytaç'ın cenazesini kaçırdığı ve bugüne kadar öldürölen bütün devrimcilerin bu tabutta olduğu kabul edilerek yürüneceği belirtildi. Tabutun en önde

taşındığı kortejde, tabutun hemen arkasında Ahmet arkadaşın büyük bir resmi ablası tarafından taşındı. Onun arkasında ise daha önce faşistlerce öldürülen aynı okul öğrencilerinden Cezmi Yılmaz, Halit Pelitözü ve Çiğdem Yıldır'ın resimleri yer aldı. Yürüyüş boyunca "Kaatil Oligarşi, Mahir-Hüseyin-Ulaş Kurtuluşa Kadar Savaş, Tek Yol Devrim ve Kahrolsun Faşizm" sloganları atıldı. ... Devrimciler yürüyüş sırasında polisin engelleme girişimlerine büyük bir dirençle ve kararlılıkla karşı koydular ve polisin yürüyüşü dağıtma planını geçersiz kıldılar. Yürüyüş tamamlandıktan sonra devrim andı içildi ve yüreklerde acıyla ama dimdik bir mücadele azmiyle mücadeleye devam denildi... (DY, 1977n: 5)

Devrimcinin cenazesi "polisten kurtarıldıktan" veya temsili bir tabut cenazenin kendisi olarak kabul edildikten sonra genellikle cenaze evinde meşaleler yakılarak nöbet tutulmakta, kimi durumlarda bu süreçte devrim şehidine ve "mücadelesine ilişkin" konuşmalar yapılmaktadır. Tören öncesi çalışmaların diğer bölümünü, şehide ilişkin afiş ve ölüm biçimine ilişkin bildirimlerin basılıp dağıtılması, duvar yazılarının yazılması oluşturmaktadır. Böylelikle şehit cenazesi Devrimci Yol'un kendisini "halka" anlatmasının ve mücadeleye devam etme konusundaki kararlılığını duyurmasının bir vesilesi kılınmaktadır. Cenaze töreni sırasında gerçekleştirilen temel ritüellerin başında yukarıdaki alıntıda da görüldüğü üzere şehidin fotoğrafının en önde olduğu bir yürüyüş gerçekleştirmek gelmektedir. Yürüyüş çeşitli slogan ve marşlar eşliğinde gerçekleşmekte, mezarlıkta veya yürüyüşün bir bölümünde konuşmalar yapılmakta, devrim andı içilmekte ve tören cenazenin mezarlıkta toprağa verilmesi ile sonlanmaktadır.

Anma etkinlikleri devrim şehidinin mezarı başında yapılan toplantılar şeklinde olabildiği gibi (DY, 1978ö: 57; 1978p: 8), şehit anısına forum ve toplantılar düzenlemekten (DY, 1978r: 5; 1978s: 9), Kızılder'e de öldürülen Mahir Çayan ve arkadaşlarının anıldığı günlerde olduğu gibi birçok şehirde yürüyüş, gösteri, miting yapmaya (DY, 1979c: 3; 1979d: 11); okul veya işyerlerinde boykotlar düzenlemekten (DY, 1979e: 2-4; 1979f: 5), pankart asma, afişleme, bildiri dağıtma (DY, 1978s: 9), özel sayı yayımlama (DY, 1978ş: 1; 1977o: 2) veya duvarları yazılamaya (H. DY, 1978t: 5), buradan şehidin anısına halk gecesi düzenlemeye (DY, 1978u: 5) kadar geniş bir yelpazedeki etkinlikleri kapsamaktadır.

Yukarıda betimlenmeye çalışılan cenaze ve anma törenleri Devrimci Yol'un retoriği açısından u temel işlevi yerine getirmiştir: İlk olarak, bu etkinlikler aracılığıyla bir Şehit anlatsının olmazsa olmazı olarak karşımıza çıkan "Şehidin ölümsüzlüğü" vurgulanmış ve devrim Şehidine atfedilen ölümsüzlüğün bileşenleri inşa edilmiştir. İkinci olarak, görkemli birer anti-faşist gösteri Şeklinde kurgulanan bu törenler devrim Şehidinin fiziksel yokluğunun (lmnn) karşısında hareketin varlığına ve gücüne işaret eden göstergeler olmuştur.²¹ Diğer bir deyişle Şehide atfedilen ölümsüzlük "devrimci hareketin" -Devrimci Yol'un- devamlılığının işareti sayılarak hareketin bekası ilan edilmiştir. nc olarak devrimciler, sempatizanlar, taraftarlar ve

-
- 21 Burada Şehit cenazelerinin yalnızca "devrimciler" için değil, muarızları olan "faşistler" için de önemli bir varlık ve g gösterisi olarak görüldüğünün vurgulamak gerekir. ldrlen lkc Hareket veya MHP yelerinin cenazeleri büyük katılımlarla 1970'lerin ana akım medyasında yer alacak Şekilde gerçekleştirilmektedir. Örneğin bakınız Milliyet Gazetesi haber başlıkları "MHP'li ğrencinin Cenaze Töreninde Olaylar ıktı" (16.06.1977, ss.1), "ldrlen lkcnn Cenazesi Kaldırıldı" (01.08.0977, ss. 1), "  MHP'linin Cenazesi Trenle Kaldırıldı" (06.10.1978, ss. 9), "ldrlen lkcnn Cenazesi Kaldırıldı" (22.04.1978, ss. 1). Bu haberlere bakıldığında cenaze merasimlerinin faşistler ile devrimciler arasındaki mücadelenin bir parçası ve tarafların belirli bir mekandaki (Őehir-kasaba-mahalle-köy-kampus ve benzeri) hakimiyet ve \ya varlıklarının işareti sayıldığı anlaşılmaktadır. Bu durumun u örneklerinden biri 1970'lerden günümüze sol hareket içerisinde yaşadığı veya tanık olduğu komik olaylar ile yaptığı görüşmelerde aktarılan anekdotları kısa öyküler olarak anlatan Zafer Aydın'ın Sollamalar II: Forum mu Yapsak, Devrim mi? (2008) isimli kitabında karşımıza çıkmaktadır. Kitaptaki "Sahte Cenaze" isimli öyküde Karadeniz'de "imal ettiği bomba elinde patlayan bir faşistin, gövde gösterisine dönüşen cenaze töreni" (2008: 68) karşısında bir misilleme yürüyüşü yapmak isteyen bölge solcularının bu talebinin (cenaze olmadığı için) reddedilmesi karşısında gösteriyi gerçekleştirme çabaları anlatılmaktadır. Durum zerine bir toplantı alan solcular çareyi öyküde anlatıldığı Şekliyle Şöyle bulurlar: 'Yryeceğiz arkadaşlar yürüyeceğiz. Madem cenaze olunca her türlü gösteri düzenlemek, yürüyüş yapmak serbest; o zaman biz de bir cenaze bulacağız ve yürüyeceğiz. ... Dört kişilik cenaze ayarlama komitesi ertesini sabah hastanenin morguna elini kolunu sallaya sallaya rahatça girdiler. Kimsenin aklına "morgdan cenaze alınabileceği" ihtimali gelmediğinden, ortalıkta güvenlik önlemi yoktu. Omuzladıkları mevta ile kent meydanına vardıklarında, kalabalık bir kitle onları beklemekteydi. ... Ardından tiz bir ses slogano başlattı: "Devrim Şehitleri lmszdr!"' (Aydın, 2008: 69).

hareket arasında ölüm karşısında hissedilen duygular (acı, öfke, intikam ve benzeri) dolayısıyla bir duygudaşlık ve birlik sağlanmış, mücadele azmi ve kararlılık pekiştirilmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi cenaze törenleri ve anma etkinlikleri her şeyden önce şehitlik kavramının temel ögesi olan ölümsüzlük vurgusunu yapmaktadır. Devrimci Yol incelendiğinde tören ve anma etkinliklerinde şehide atfedilen ölümsüzlüğün öncelikle ölüm ilanlarını bir araya getiren “Anıları Önderimiz, Yaşamları Onurumuz”, “1 Mayıs Şehitlerinin Anısı Mücadelemizde Yaşayacak”, “Anıları Mücadelemize Önder Olsun” gibi başlıklarda ifade edildiği görülmektedir. Böylelikle devrim şehidinin onurlu yaşamı ve mücadelesinin bir anı olarak geride kalanlara “önderlik” edeceği ve şehidin devrimci mücadelenin devamlılığı aracılığıyla ölümsüzleşeceği sıklıkla vurgulanmaktadır.

Haber başlıklarının yanı sıra cenaze ve tören haberlerinde vurgulandığı üzere bu etkinliklerin ayrılmaz bir parçası olan sloganlar da geri kalanların şehidin ölümsüzlüğünü haykırmasına aracılık etmiştir. İncelenen metinlerde anlatıldığı şekliyle cenaze ve anma etkinliklerinde “Ertuğrul’lar\Cafer’ler\Ahmet’ler\İbrahim’ler Ölmez” (DY, 1977i: 5; 1977f: 4; 1977m: 9) sloganı cenaze yürüyüşlerine eşlik etmiştir. Benzer şekilde “Ulaş Yaşıyor!” (DY, 1978t: 5); “Kızıldere ’72 Yaşıyor” (DY, 1978ş: 1), “On’lar Yaşıyor” (DY, 1978ü: 2), “Kadir, Sinan, Alpaslan, Cevahir Yaşıyor” (DY, 1978v: 20) gibi, anılan devrim şehit\lerinin ölümsüzlüğünü vurgulayan sloganların anma günlerinde duvarlara, afiş ve pankartlara yazıldığı görülmektedir. Haber başlıkları ve sloganların yanı sıra şiirler ve ağıtlar da devrim şehidinin ölümsüzlüğünü vurgulamanın aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (Örn. DY, 1978w: 5; 1980b: 2, 1978x: 9).

Devrimci Yol’daki cenaze ve anma etkinliklerine ilişkin metinlere bakıldığında, her ne kadar şehide yukarıda belirtilen araçlarla bir tür ölümsüzlük vaat edilse de bahsedilen şehitlik anlayışının uhrevi veya dini değil seküler olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Devrimci Yol’daki şehitlik anlatılarına göre devrim şehitlerinin ölümsüzlüğü öte dünyaya-

ya ilişkin bir olgu ve vaat edilen ödöl de tanrı katında kutsanmaları değil, bağlı oldukları hareketin (Devrimci Yol) devamlılığı ve kendilerini uğrunda feda ettikleri savaşın (Türkiye halklarının emperyalizm ve faşizmden kurtuluş savaşının) sürdürölmesi ile gerçekeşecektir.

şehitlerin ölümsüzlüğünü sağlayacak devamlılık öncelikle harekete katılacak ve kendisini davaya adayacak yeni “devrimcilerin” varlığıyla gösterilmiştir. “Bir ölöp bin doğmak” ifadesiyle dile getirilen devamlılık, devrim şehidi Zafer Boz’un anısına yapılan afişteki şiirde şöyle ifade edilmiştir (DY, 1978x: 9): “Ekilir ekin geliriz \ Ezilir un geliriz \ Bir ölür bin geliriz \ Beni vurmak kurtuluş mu?”. Ölen devrimciye karşılık binlercesinin varlığına yapılan gönderme, ölümsüzlüğün ikinci yoluna, devrimcinin davasının ve verdiği savaşın devamına bağlanmış ve mücadelenin süreceği ilan edilmiştir. Aşaşıdaki şiir bu ilanın örneklerinden birini oluşturmaktadır:

Durur mu?
Onurlu kavgamız
Senin toprağa düşmenle

Buğün bir kez daha gördük
MAHMUT YOLDAş
Bir kez daha gördük
Bir gidenle binlerin doğduğunu

Bir kez daha gömdük acıyı kalbimize
Ölmesini bilen yiğit MAHMUT YOLDAş
Ant olsun sana
Sarsacak toprağı
Çelik adımlarımız
Ant olsun sana.

Devrimcinin “silahının yerde kalmayacağı” (DY, 1978m: 16; 1980b: 2), “savaş bayrağının yükseltileceği” (DY, 1977e: 7), “kanının yerde kalmayacağı” (DY, 1977f: 4; 1978y: 13), “katillerden hesap sorulacağı” (DY, 1979h: 16; 1979i: 16; 1979j: 16; 1979k: 16; 1979l: 16) anısının mücadelede yaşayacağı \ yaşatılacağı (DY, 1978z: 7; 1979g: 11) konusunda verilen sözlerle de ifade edilen, devrim şehidinin savaşının

kaldığı yerden devam edeceği vaadi ve bu yöndeki azim ise cenaze törenlerinin ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkan Devrim Andı'nda doruğa çıkmaktadır. 70'li yıllarda devrimci mücadeleye bağlılığın ve bu uğurdaki kararlılığın ifadesi olarak "mitinglerde, gösterilerde sıkılı ve yukarı kalkık yumruklarla okunan" (Alpat, 2008: 66) bu ant, Devrimci Yol tarafından şöyle formüle edilmiştir:

Biz devrimciler olarak, sayımızın azlığına, düşmanın çokluğuna bakmadan, bıkmadan, usanmadan, kanımızın son damlasına kadar, emperyalizme ve faşizme karşı devrimci yolumuzda kurtuluşa kadar savaşaçağımıza and içeriz. Bu uğurda ölüm nereden ve nasıl gelirse gelsin, savaş sloganlarımız kulaktan kulağa yayılacaksa, silahlarımız elden ele geçecekse ve başkaları, mitralyöz sesleriyle ve zafer ve savaş naralarıyla cenazelerimize ağıt yakacaksa, ölüm hoş geldi, sefa geldi. (Akt. Alpat, 2008: 66)

Her cenazede tekrarlanan Devrim Andı böylelikle devrim şehidinin ölümsüzlüğünün yolunun, savaş sloganlarının kulaktan kulağa yayılması, şehidin silahının elden ele geçmesi ve şehitlerin ardından gözyaşıyla değil, "mitralyöz sesleri, zafer ve savaş naralarıyla" ağıt yakılmasından, özetle "kurtuluşa kadar savaşılmasından" geçtiğini açıkça ifade etmiştir. Böylelikle tamamlanan cenaze törenleri ile bir yandan şehidin ölümsüzlüğünün hareketin ölümsüzlüğü olduğunu vurgulanırken öte yandan geride kalanların birbirine ve davaya sıkıca sarılmaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Sonuç

Devrimci Yol dergisinde, merkezine ölüm ve şehitlik meselesini koyan metinlerin incelenmesi yoluyla devrim şehitliğinin devrimci ethos'un inşasındaki yerine odaklanan bu çalışma sonucunda şu temel saptamalarda bulunulabilir: Şehitlik anlatıları Devrimci Yol'un temel sloganlarından biri olan "Kurtuluşa kadar savaş" çağrısında olduğu gibi bir kurtuluş anı olarak işaretlenen devrim için gereken mücadele sürecinde hem devrimci ethos'u hem de düşman kategorisini kuran ana uğraklardan birini oluşturmuştur. Devrim şehidinin öldürülme biçimi ve mücadelesini betimleyen anlatılar aracılığıyla öncelikle düşmanın tasviri yapılmış, düşman retoriksel olarak inşa edilmiştir. Düşman kategorisi bir yandan kurulan karşıtlık aracılığıyla devrimci

ethos'u pekiştirirken, diğer yandan da devrimci m¼cadelenin haklılığını ve yıkılması gereken d¼zenin acımasızlığını g¼stermenin aracı olmuştur. Devrimci ethos ayrıca şehitlerin kişilik ¼zellikleri aracılığıyla desteklenmiş ve bir rol modeli olarak devrimci portresi çizilmiştir. şehit anlatılarının ¼nemli bir parçasını oluşturan cenaze t¼renleri, anma etkinlikleri gibi rit¼eller aracılığıyla da devrimcinin ¼l¼ms¼zl¼đ¼ ve devrimci hareketin bekası vurgulanırken, hareket ¼yelerini birbirine bağlayan dayanışma ve "bizlik" duygusu pekiştirilmiştir.

Burada vurgulanması gereken nokta, devrimci ethos'un şehitlik aracılığıyla ¼r¼len ¼zelliklerinin –devrimcinin acımasız d¼zen ve sinsi d¼řman karşısındaki haklılığı, ¼rnek karakteri ve ¼l¼ms¼zl¼đ¼n¼n–temel harcını devrime ve hayata olan inanç ve umut ile halka olan sevginin oluşturduğudur. Devrimci Yol'daki metinler devrim şehidini ister d¼řman karşısındaki korkusuz bir yiğit, ister ¼rnek bir insan isterse de hareketin geleceği olarak işaretflesin, devrimci her şeyden ¼nce kendisini halkına adayan, "tek suçu yoksul halkı i¼in m¼cadele vermek" (DY, 1977j) olan bir fig¼r olarak karşımıza çıkmaktadır. Devrimci m¼cadeleyi "halkın kurtuluş m¼cadelesi" olarak işaretleleyen Devrimci Yol, b¼ylelikle bu devrim i¼in ¼lenleri de halk i¼in ¼lenler olarak tanımlamıştır. Diğer bir deyişle, bir retor olarak ethos'unu şehitlik aracılığıyla kendinden vazge¼ip dinleyicileriyle/halkla ¼zdeřleřerek, onlar i¼in canını feda eden devrimciler nezdinde kurmuştur.

Halkı ve inancı i¼in m¼cadele ederken ¼lmek bir retor olarak Devrimci ve devrimcilere sadece halkla ¼zdeřleřme imkânı tanımakla kalmamış, aynı zamanda halkı d¼zene karşı savaşmaya ¼ađırırkenki davetini de samimi kılmanın yolu olmuştur. Samimiyetin ve "karşılıksız sevginin" bir diğer g¼stereni de, ¼len devrimcinin dini şehitlik anlatılarında olduğu gibi sonsuza kadar "¼te d¼nya nimetleri" ile değil, devrimci m¼cadelenin s¼rmesi ve devrimcinin hatırlanması ile ¼d¼llendirilmesidir. Selda Bağcan'ın 1970'lerde pop¼ler olan t¼rk¼s¼nde bu durum bir devrimcinin ağzından şeyle ifade edilmiştir: "Vurulduk ey halkım unutma bizi."²²

•••

22 Selda Bağcan'ın 1976 yılında yayımlanan T¼rk¼lerimiz 3 alb¼m¼nde yer alan "Vurulduk ey halkım unutma bizi" isimli t¼rk¼d¼r.

Kaynakça

- Abdel-Khalek, Ahmed M. (2004). "Neither Altruistic Suicide nor Terrorism but Martyrdom: A Muslim Perspective". Archives of Suicide Research. Vol 8(1). 99-113
- Aldoğan, Yazgülu (1979). "Günümüz Türk Basını". SBF BYYO Yıllık 1977-1978. Ankara: SBF BYYO Basımevi. 1-34
- Alpat, İnönü (2008). Popüler Türkiye Solu Sözlüğü: Solun Yüzyıllık Öyküsü. 3. Baskı. Ankara: Dipnot Yayınları
- Aristo (2004). Retorik. (İngilizceden Çev. Mehmet H. Doğan). İstanbul: YKY
- Ataay, Faruk (2007). 12 Mart'tan 12 Eylül'e Kriz Kıskaçındaki Türk Siyaseti ve 1978-1979 CHP Hükümeti. Ankara: De Ki Yayınları
- Aydın, Zafer (2008). Sollarlar II: Forum mu Yapsak Devrim mi?. İstanbul: Versus Yayınları
- Aydinoğlu, Ergun. (2007). Türkiye Solu: 1960-1980. İstanbul: Versus Yayınları
- Baumlin, James S. (2001). "Ethos". Encyclopedia of Rhetoric. (Edt. Thomas O. Sloane). New York: Oxford University Press. 263-277
- Boratav, Korkut (1983). İktisat Politikaları ve Bölüşüm Sorunları: İktisat Yazıları 1969-1981. İstanbul: Belge Yayınları.
- Boratav, Korkut (1998). Türkiye İktisat Tarihi: 1908-1985. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boyarin, D. (1999). Dying for God: Martyrdom and the Making of Christianity and Judaism. Stanford: Stanford University Press.
- Burke, Kenneth (1969b). A Rhetoric of Motives. Berkley: University of California Press
- Cormack, Margaret (Edt.) (2002). "Introduction". Sacrificing the Self: Perspectives on Martyrdom and Religion. New York: Oxford University Press. xi-xv
- Cormack, Margaret (Edt.) (2002). Sacrificing the Self: Perspectives on Martyrdom and Religion. New York: Oxford University Press
- Devrimci Yol Bildirgesi (2006[1977]). Dünden Yarına Kalan: Devrimci Yol ve Devrim Dergilerinden Seçmeler 1. (Der. Semra Ocak). İstanbul: Devrim Yay. 133-170

- Doss, Erika (1999). "‘Revolutionary art is a tool for liberation’: Emory Douglas and Protest Aesthetics at The Black Panther". *New Political Science*. Vol 21 (2). 245-259
- Dürüşken, Çiğdem (2001). *Roma’da Retorika Eğitimi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Euben, Roxanne L (2002). "Killing (For) Politics: Jihad, Martyrdom and Political Action". *Political Theory*. Vol. 30 (1). 4-35
- Frend, William H. (1967). *Martyrdom and Persecution in the Early Church: A Study of a Conflict from the Maccabees to Donatus*. New York: New York University Press.
- Gray, Alyssa M (2003). "A Contribution to the Study of Martyrdom and Identity in the Palestinian Talmud". *Journal of Jewish Studies*. Vol. 54 (2). 242-272
- Hahn, Dan F. ve Gonchar, Ruth M. (1972). "Studying Social Movements: A Rhetorical Methodology". *Speech Teacher*. Vol. 20(1). 44-52
- Hyder, Syed Akbar (Edt.) (2006). *Reliving Karbala: Martyrdom in South Asian Memory*. New York: Oxford University Press
- Jensen, Michael (2010). *Martyrdom and Identity: The Self on Trial*. London: Continuum International Publishing
- Kara, İlkey (2008), *Türkiye’de 1970’li Yıllarda Radikal Medya, Yayınlanmamış YL Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kesler, Fatih Muhammed (2004). "Kur’an-ı Kerim ve Hadislerde Şehit Kavramı". *EKEV Akademi Dergisi*. Yıl 8. Sayı 20. 89-110
- Keyder, Çağlar (2006). "İktisadi Gelişme ve Bunalım: 1950-1980". *Geçiş Sürecinde Türkiye*.(Der. İrvin C. Shick ve E. Ahmet Tonak; Çev. N. Satlıgan). İstanbul: Belge Yayınları. 310-325.
- Lecomte-Tilouine, Marie (2006). '«KILL ONE. HE BECOMES ONE HUNDRED»: Martyrdom as Generative Sacrifice in the Nepal People’s War' *Social Analysis*. Vol. 50(1). 51-72
- Lifshitz, Felice (2002). "The Martyr. the Tomb and the Matron: Constructing the (Masculine) ‘Past’ as a Female Power Base". (Edt. Gerd Althoff) *Medieval Concepts of the Past: Ritual. Memory. Historiography*. New York: Cambridge University Press. 311-341.

- Lopez-Menendez, Marisol (2009). "The Holy Jester: A Story of Martyrdom in Revolutionary Mexico". *The New School Psychology Bulletin*. Vol. 6. No. 2. 59-66
- Mater, Tayfun (1989). *Devrimci Yol Savunması: 12 Eylül Öncesi ve Sonrası*. Ankara: Simge Yayınları
- Metcalf, Peter ve Huntington, Richard (1991). *Celebrations of Death: The Anthropology of Mortuary Ritual*. Cambridge: Cambridge University Press
- Müftüoğlu, Oğuzhan ve Bostancıoğlu, Adnan (2011). *Bitmeyen Yolculuk: Oğuzhan Müftüoğlu Kitabı*. 4. Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Müftüoğlu, Oğuzhan. (1988). "Devrimci Yol Üzerine Tezler". *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi* 7. Cilt: 1960-1980. İstanbul: İletişim Yayınları. 2250-2253
- Pekdemir, M. (2007). "Devrimci Yol". *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* 8. Cilt: Sol. T. (Der. Bora ve M. Gültekinil). İstanbul: İletişim Yayınları. 743-778.
- Pitcher, Linda M. (1998). "The Divine Impatience": Ritual, Narrative, and Symbolization in the Practice of Martyrdom in Palestine". *Medical Anthropology Quarterly* 12(1). 8-30.
- Scot-Aghaie, Kamran (Edt.) (2005). *The Women of Karbala: Ritual Performance and Symbolic Discourses in Modern Shi-i Islam*. University of Texas Press. Austin. 2005
- Smith, Michael (2003). "Stalin's Martyrs: The Tragic Romance of the Russian Revolution". *Totalitarian Movements and Political Religions*. Vol. 4(1). 95-126
- Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi* 7. Cilt: 1960-1980. İstanbul: İletişim Yayınları. 1988
- Stewart, Charles J.; Smith, Craig A. ve Denton Jr., Robert E. (2001). *Persuasion and Social Movements*. Illinois: Waveland Press
- Üskül, Zafer (1997). *Siyaset ve Asker: Cumhuriyet Döneminde Sıkıyönetim Uygulamaları*. Genişletilmiş 2. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi
- Whitehead, Neil L. ve Abufarha, Nasser (2008). "Suicide, Violence, and Cultural Conceptions of Martyrdom in Palestine". *Social Research*. Vol. 75 (2). 395-416

Wong, Sin-Kiong (2001). "Die for the Boycott and Nation: Martyrdom and the 1905 Anti-American Movement in China". Modern Asian Studies. Vol. 35(3). 565-588.

www.devrimeciyol.org/Devrimci%20Yol/afisler/afislerindex.htm, erişim tarihi: 02.12.2012

www.devrimeciyol.org/Devrimci%20Yol/bildiriler/bildiri5.htm, erişim tarihi: 02.12.2012

Yazıcı, Mehmet H., (2013), Koca Bir Sevdayı Yaşadığımız, Ankara, DipNot Yayınları

Çubukçu, Aydın (2007) 'TDKP-"Halkın Kurtuluşu": Gerilladan Partiye'. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 8: Sol. (Der. Tanıl Bora ve Murat Gültekin). İstanbul: İletişim Yay. 724-743

Dergi, Teorik Not ve Broşürler

Devrimci Yol (1977a). "Faşizme Karşı Mücadelede Birlik Sorunu ve Demokratik Kitle Örgütleri Eylem Platformu". Devrimci Yol. S.10. s. 2

Devrimci Yol (1977b). "Anıları Önderimiz Yaşamları Onurumuz: Naci Güven", Devrimci Yol. S. 2., s. 13

Devrimci Yol (1977c). "Faşistler Bergama'da Devrimcilerin Evini Bombaladı", Devrimci Yol, S. 9, s.5

Devrimci Yol (1977d). "Anıları Önderimiz Yaşamları Onurumuz: Enver Öztekin", Devrimci Yol, S. 3. s.9

Devrimci Yol (1977e). "Anıları Mücadelemize Önder Olacak: Osman Küçük", Devrimci Yol, S. 9. s.7

Devrimci Yol (1977f). "Devrimci Kardeşimiz Cafer Avcı'nın kanı yerde kalmayacak: Sivaslı Halkının Faşizme Karşı Mücadelesi Sürecektir", Devrimci Yol, S. 7. s.4

Devrimci Yol (1977g). "Anıları Önderimiz Yaşamları Onurumuz: Ali Fuat Okan", Devrimci Yol, S. 2. s.13

Devrimci Yol (1977h). "Anıları Mücadelemize Önder Olacak: Seydi Akçam", Devrimci Yol, S. 9. s. 7

- Devrimci Yol (1977i). "Ertuğrul Arkadaş, Devrimci Yol Siyasetinin Kararlı Bir Savunucusu, Devrimci Gençlik Hareketinin Yiğit Bir Militanı İdi". Devrimci Yol, S. 4. s.5
- Devrimci Yol (1977j). "Fatsa halkevi Başkanı Kemal Kara faşist katiller tarafından katledildi", Devrimci Yol, S. 5. s.3
- Devrimci Yol (1977k). "Cevahir Öğretiyor", Devrimci Yol, S. 3. s. 20 (Arka Kapak)
- Devrimci Yol (1977l). "Haydar Öztürk'ün Babasının Dergimize Demeci", Devrimci Yol, S. 1. s. 4
- Devrimci Yol (1977m). "Anıları Mücadelemize Önder Olacak: Ahmet Erikli", Devrimci Yol, S. 9. s. 7
- Devrimci Yol (1977n). "Anıları Mücadelemize Önder Olsun: Ahmet Aytaç", Devrimci Yol, S. 5. s. 5
- Devrimci Yol (1977o). "Deniz, Yusuf, İnan Savaşa Devam", Devrimci Yol, Özel Sayı 1. s.2
- Devrimci Yol (1978a). "12 Mart'tan Bugüne...". Devrimci Yol. S.14. s. 2-3
- Devrimci Yol (1978b). "Faşizm ve Faşizme Karşı Mücadele Sorunu Üzerine II: Sömürge, Yarı Sömürge Ülkelerde ve Türkiye'de Faşizm". Devrimci Yol. S. 13. s. 8-11
- Devrimci Yol (1978c). "Emekçi Halkın Faşizme Karşı Savunma Hakkı Asla Elinden Alınmaz" . Devrimci Yol. S.17. s.3
- Devrimci Yol (1978ç). "Anıları Önderimiz, Yaşamları Onurumuz: Erhan Bitlisli", Devrimci Yol, S. 14. s. 6
- Devrimci Yol (1978d). "Anıları Mücadelemize Önder Olsun: Mustafa Kuşçu", Devrimci Yol, S. 22. s.15
- Devrimci Yol (1978e). "Anıları Önderimiz Yaşamları Onurumuz: Faşist Katiller Hakkı Halepli Yoldaşı Hunharca Katlettiler", Devrimci Yol, S. 21
- Devrimci Yol (1978f). "Anıları Önderimiz, Yaşamları Onurumuz: Nevzat Gökçen", Devrimci Yol, S. 14, ss.6
- Devrimci Yol (1978g). "Anıları Önderimiz, Yaşamları Onurumuz: Bilgin Girgin", Devrimci Yol, S. 14. s. 6

- Devrimci Yol (1978h). "Anıları Önderimiz Yaşamları Onurumuz: Abdülkadir Adanur", Devrimci Yol, S. 12. s.4
- Devrimci Yol (1978i). "Anıları Önderimiz, Yaşamları Onurumuz: Faşist Katiller Mehmet şahin Arkadaşımızı Öldürdüler", Devrimci Yol, S. 17. s.8
- Devrimci Yol (1978j). "Anıları Önderimiz Yaşamları Onurumuz: Niğde Lisesi Öğrencisi İsmail Yetik Faşist Katiller Tarafından Katledildi", Devrimci Yol, S. 21. s. 5
- Devrimci Yol (1978j). "Anıları Önderimiz Yaşamları Onurumuz: Devrimci Arkadaşımız Ahmet Ato Öldürüldü", Devrimci Yol, S. 21. s.5
- Devrimci Yol (1978k). "Anıları Önderimiz, Yaşamları Onurumuz: Bünyamin Ulusoy Yoldaşımızı YİBA Yangınında Kaybettik!", Devrimci Yol, S. 18. s.6
- Devrimci Yol (1978l). "Anıları Önderimiz Yaşamları Onurumuz: Faşistler Yiğit Devrimci Fevzi Azırcı'yı öldürdüler", Devrimci Yol, S. 12. s. 5
- Devrimci Yol (1978m). "Nizam Yoldaş, Silahın Yerde Kalmayacak!", Devrimci Yol, S. 22. s. 16 (Arka Kapak)
- Devrimci Yol (1978n). "Mahmut Yıldırım (1955-)", Devrimci Yol. S. 16. s. 5
- Devrimci Yol (1978o). "ODTU öğrencisi İbrahim Baloğlu anti-faşist bir gösteriyle Antalya'da toprağa verildi", Devrimci Yol. S. 12. s. 4
- Devrimci Yol (1978ö). "Anıları Önderimiz, Yaşamları Onurumuz: Ali Necip Bozalioğlu Zara'da Mezarı Başında Anıldı". Devrimci Yol. S. 16. s. 57
- Devrimci Yol (1978p). "Ertuğrul Karakaya Salihli ve ODTU'de anıldı", Devrimci Yol, S. 19. s. 8
- Devrimci Yol (1978r). "Hatice Alankuş anıldı". Devrimci Yol. S. 21. s. 5
- Devrimci Yol (1978s). "Ali Canpolat yoldaş anıldı". Devrimci Yol. S. 19. s. 9
- Devrimci Yol (1978ř). "Kızıldere Unutulmayacak: On'lar emekçi Halklarımızın Kalbinde, Ruhunda, Bilincinde Yaşayacak". Devrimci Yol. Özel Sayı 12. s. 1
- Devrimci Yol (1978t). "Türkiye halkları Ulaş'ın anısını selamladı". Devrimci Yol. S. 15. s. 5

- Devrimci Yol (1978u). "Koray Doğan, Bir Soylu Kavgada Düşen Ama Milyonlarca Emekçinin Yüreğinde Doğan Bir Umut Güneşidir". Devrimci Yol. S. 16. s. 5
- Devrimci Yol (1978ü). "On'lar Yaşıyor," Devrimci Yol. Özel Sayı 12. s. 2
- Devrimci Yol (1978v). "Kadir, Sinan, Alparslan, Cevahir Yaşıyor". Devrimci Yol. S. 19. s. 20 (Arka Kapak)
- Devrimci Yol (1978w). "Devrimci Hareketin Yiğit Bir Militanı Faşist Katillerce Katledildi". Devrimci Yol. S. 16. s. 5
- Devrimci Yol (1978x). "Zafer Boz'un anısına". Devrimci Yol. S. 19. s. 9
- Devrimci Yol (1978y). "Anıları Önderimiz, Yaşamları Onurumuz: Gül Ali yoldaşın kanı yerde kalmayacak". Devrimci Yol. S.24. s.13
- Devrimci Yol (1978z). "Ali Yoldaş mücadelemizde yasayacak!," Devrimci Yol. S. 24. s. 7
- Devrimci Yol (1979a). "Kahrolsun Faşizm Yaşasın Mücadelemiz: Tevrat Güler". Devrimci Yol. S. 32
- Devrimci Yol (1979b). "Anıları Önderimiz, Yaşamları Onurumuz: Ertuğrul Emir". Devrimci Yol. S. 30. s. 15
- Devrimci Yol (1979c). "30 Mart Kızıldere Katliamı Kızılay Meydanında Yapılan Gösteriyle Lanetlendi". Devrimci Yol. S. 27. ss. 3
- Devrimci Yol (1979d). "Anıları Önderimiz Yaşamları Onurumuz: Mustafa Kuşçu Düzenlenen Mitingle Anıldı". Devrimci Yol. S. 29. s. 11
- Devrimci Yol (1979e). "12 Mart ve 30 Mart Faşizme Karşı Mücadelenin Yükseldiği Günler Oldu". Devrimci Yol. S. 27. s. 2-4
- Devrimci Yol (1979f). "30 ve 31 Mart Günleri "Kızıldere Katliamını Protesto" Mitingler Düzenlendi". Devrimci Yol. S. 27. ss. 5
- Devrimci Yol (1979g). "Anıları Önderimiz Yaşamları Onurumuz: Ali Canpolat'ın Anısı Mücadelemizde Yaşıyor". Devrimci Yol. S. 29. ss. 11
- Devrimci Yol (1979h). "Kanları Yerde Kalmayacak: Adil Bilir". Devrimci Yol. S. 30. ss. 16 (Arka Kapak)
- Devrimci Yol (1979i). "Kanları Yerde Kalmayacak: Alim Kılıç". Devrimci Yol. S. 30. ss. 16 (Arka Kapak)

- Devrimci Yol (1979j). "Kanları Yerde Kalmayacak: Eşref Koca". Devrimci Yol. S. 30. ss. 16 (Arka Kapak)
- Devrimci Yol (1979k). "Kanları Yerde Kalmayacak: Atanur şahin". Devrimci Yol. S. 30. s. 16 (Arka Kapak)
- Devrimci Yol (1979l). "Kanları Yerde Kalmayacak: Saime Uzun". Devrimci Yol. S. 30. s. 16 (Arka Kapak)
- Devrimci Yol (1980a). "Anıları M¼cadelemize Önder Olsun: Zaliha Çakır". Devrimci Yol. S. 34. s. 2
- Devrimci Yol (1980b). "Anıları M¼cadelemize Önder Olsun: Necdet Yoldaş; Silahın Yerde Kalmayacak!". Devrimci Yol. S. 34. s. 2
- Devrimci Yol (1991a [1980]). "Faşizm Halka Karşı İlan Edilen Bir Savaştır". Devrimci Yol Yazıları. (Der. Oğuzhan Müft¼ođlu). İstanbul: Devrim Yayınları. s.230-232
- Devrimci Yol (1991b[1978]). "Devrimci Yol Eki, Teorik Notlar 1: Leninist Kesintisiz Devrim Teorisi Açısından Evrim ve Devrim Aşamaları Kavramları". Devrimci Yol Yazıları. (Der. Oğuzhan Müft¼ođlu). İstanbul: Devrim Yayınları. s.423-46